ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

Ketabton.com

ډاکټر رحمت ربي زيرکيار، پوهاند څېړنکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم: ژبــــه له بابا ادمــه تر دې دمــه

ليکوال: ډاکټر رحمت ربي زيرک يار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لينده (قوس)، ۱۳۸۹ لمريز

زرخېړی (تَوزند اُکس)، کليفورنيا، امريکا

انلاين چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون– http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

- ډالۍ
- منّنه
- ننتوځ
- ۱—ژبه له کومه راغله؟
- ۲—د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې
- ۵—پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې
- ۶—پښتو په ګوانتانامو کې او فارسي په ارګ کې
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان
- ۸—د ژبې سیاسي اقتصاد: «په اردو یې ګټم او په پښتو یې خټم»
- پایله
- دوه ملونه
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري
- ب-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیر و: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبد الصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوع ګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څېړنې غښتلې کړې دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب ګوتې کې د دوه پوښتنو زه لا زیاتې څېړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمي ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟ (د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبد الصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی (واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ (قوس)/۱۳۸۹ المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننـــــــــه

ښاغلي ورور ابراهیم نعیمي د ښته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهمیت په اکله زما خورې ورې پرتې لیکنې د کتاب په بڼه ټایپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټایپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهمیت په اکله زما د لیکنو ستره برخه ناچاپه پاته وه. ډیرۍ (دوسیه، فایل) کې غلې شوې وه (یوائې دوه لیکنې مې په دې سرلیکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې» ، او «پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پایله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهیم نعیمي د تخنیکي، کلتوري او پوهنیزو هڅو منندوی یم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاینه یې کوم. تو ده دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلواکه کلتوري ډبره !

ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

زرخېړۍ (تَوزند اُکس) ،کلیفورنیا ، امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــــــتـوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بلهغته پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اٍيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نږدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه وای، دينونه به ناشونی وای، انسانان به يو بل ته پردیان وای، ...بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی. په دې کتاب کی به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کی سربيره په ډالۍ، مننې، نتـوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوی دي. لومړی پړکی د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکی دې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کی د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړی و. دريم څپرکی زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زيږيز) را چاپير دی چې په صحنه کی يې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد ګل مومند، ويداند (علامه) سيد جمال الدين افغان، رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کی د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيږم چی د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کی په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کی د پښتو په چلن رڼا اچول شوی ده. په دی پړکي کې اروا ښاد وزير محمدګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوی دی چې د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستوری) معرفي شوی دي او په څنګ کی يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چېن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کېدنې ته ګوته نيول شوې ده. او وم پړکی د ژبې او عقل په اکله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چې د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پنځه کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا يانې افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه مېنده چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کې مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندې زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کې د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼا کې د حل لار ولټول شي. وروري به کوو ، حساب تر منځ. «له کورا و کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه !» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زېيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولولئ: رحمت ربی زيرکيار ، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړۍ ۱۲. چاپخي: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ لمريز/۲۰۰۰ زېيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲ مخ

دسمبر /۱۲ /۲۰۱۰ = ۲۰ ليندۍ (قوس) /۱۳۸۹ زرخېږي، کليفورنيا ، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تردی دمه «په علم کې خوراکلک مشکل» دی پوښتنې ته ځواب میندل دي چې ژبه د کومه راغله؟ تر اوسه انسانان یواځینی ژوی دي چې دوینا پیرزوینه پرې شوې ده. که له یوی خوا ژبه لوښی «وسیله» ده د پوهاوی راپوهاوی (افهام وتفهیم) لپاره، نو له بلی خوا ژبه ترون او غوټه ده د پېژاند (هویت) لپاره. دوسیلی په ډول د ژبی وظیفه اسانه شوی ده. نن ناشونی نه ده چې د امریکې له راکې غرنه یو امریکایي په انګریزي ژبه د سپین غر دیو پښتون سره په پښتو ژبه د همزمان الکترونیک ژباړې په برکت مفاهمه وکړي بی له دې چې دواړو د یو بل ژبې زده کړې وي.

خو خبره د ژبې په هویتی – احساسي وظیفه کی ده، او په یوه مشخصه سیمه کې د ژبې د سیاسي اقتصاد په ساحه[1] کی ده. هغه ولس چې خپل دولت یې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملي ژبه دولتونه زیږوي، او بیا دولتونه رسمي ژبه ټاکی.

«قوة الانسان فی عقله ولسانه.» د ډاکټر اولستر[2] د پنډ کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوی ده.
(اوستلر، دلفظ امپراتوری: د ژبې یو تاریخ، نیویارک او لندن: هارپر ۲۰۰۶)

یوسل ودوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۸۲ ز) کال کې، په پاریس کې د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دې نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ ز) کال، په لندن کې دلغت پوهنې ټولنې (فیلولوجیکل سوسایټي) عینې لار غوره کړه. د یوې پیړۍ لپاره د ژبې د پرمختیا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ ز) کلونو کې، د ژبې د منشأ (پیل) او پرمختیا به اکله غلی شان بحثونه پیل شول، او ډېر ځلې به ور سره یوه بښنه هم مل شوې وه. پایله دا شوه چې دغه غلی بحثونه غلي پاتې نشول، بلکه دیوه درانه اوا وړده وربښت په شان یې په تېرو (۳۰) کـلونو کې د مضمونو، کتابونو او غونډو خوړونه راوویستل. او سني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي (ګډوډي او خپل سري) رامنځته کړې ده چې په پایله کې یې بنایي ځیني خلک د پخواني حالت خوبونه ووینې، او د ژبې
د منشأ او پرمختیا په اکله د بحثونو بندیز غوره وګڼي؟!

د چارپوهانو ډېره کیان په دې اند دی چې ژبـه اساساً یو ځانګړې بشري استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه (ارکیالوجی)، عصبي تن پوهنه (نویروفیزیالوجی) او په کمپیوټري ماډلونو کې پرمختګونو غټو او کله ناکله

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنو ته لارپرانیستلی ده. کریستن کینیلی[4] په خپل وتلی کتاب کی د ژبی د منشأ په اکله اوسنی بحثونه راغونډ کړی دی.
لیکواله د علوموتجربه کاره ژورنالسته ده او له کمبریج پوهنتون نه یی په ژبپوهنه[5] کی ډاکتری ترلاسه کړی ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددی لایقه ده چی خپل کتاب (نن په علم کی دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوی[6]
ژبه نژدی یو «غیری قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلری چی له کومی څنډی نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی (وسیله) ده چی انسانان یی له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یی هسک کړ، اومو ږته یی ددی وس راکړچی فکروکړو، دغه ډول څیزونه په تصورکی انځورکړو او خپل مجرد[7] فکرونه په خورالیری واټنونو کی د یو بل په پوهاوی راپوهاوی (افهام او تفهیم) کی وکاروو. خو کوټلی پوښتنه داده چی پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دی اکله دوه نظریی شته
لومړی نظریه هغه یوه ده چی د امریکی د وتلی ژبپوه نوام چامسکی[8] له خوا راوتلی ده او لـه کلونو راهیسی برلاسی ده. په سـاده وینـا، د پوهاند چامسـکی په انـد:
۱- ژبه یو ځانګړی بشری استعداد دی.
۲- ژبی د انسانانو په پیدا ینښت[9] کی کلک سیمونه غځولی دی.[10]
۳- ژبه د خپلو اجرأتو لپاره مخکی له مخکی ټاکل شوی (ازلی) ګرامری قواعد لری. په بله وینا، ماشومان د ګرامری جوړښت په اکله ذاتی یا اذلی پوهه لری، او دغه ګرامری قواعد په ټولو بشری ژبو کی خوندی شوی دی. دغی ذاتی یا فطری[11] پوهی ته جهانی ګرامر[12] وایی. د نړی د ژبو توپیرونه د انسانانو په مغزو کی د نصب شوو مشخصاتو[13] په څیر پراته دی. د پوهاند چامسکی په اند، د انسانانو ماغزه د شعوری او ادراکی فکر چینه ده. د لته ادراکی عملیی[14] روانی دی چی په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیر او تحلیل، حافظه.... او تصور را څرخی. خو کیدای شی چی انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages
[5] - Linguistics
[6] - The hardest problem in science today.
[7] - abstract
[8] - Noam Chomsky
[9] - genes
[10] - Hardwired into our genes
[11] - innate
[12] - Universal grammar
[13] - Parameter settings in the brain
[14] - Cognitive processes
[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. د پوهاند چا مسکی له دغه ډول نظره سرې د اسې پوهیږي چې د ژبې تکاملی مفکوره لړتر لړه دشک لاندې ده. دلیل یې دا دی چې د ژبې د تکاملی پرمختیا لپاره لا تر اوسه د اسې کلکې نښې نښانې[16] نه دي میندل شوي چې ډېرو زمانو په اوږدو کې د ژبې منشأ وښیي. په بله وینا ، مشکل دا دی چې پخوانۍ وینا (لومړی لفظونه یا لومړۍ وینا) جسمي نښې نښانې (فوسیلونه) نلري

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پرمختیا (ایولوشنري ډیولپمنټ) را څرخي.

د ژبې د منشا د میندلو لپاره د ادراک پوهانو ، ژوندپوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17] څېړنې د سرې هیله غښتلې کوي چې د ژبې تکاملی پرمختیا به یو وخت را جوته (برسیره) شي. په دې اړوند کی د کریستین کینیلی کتاب[18] (لومړی ټکی: د ژبې د منشأ ګانو لپاره څیړنه، نیویارک ۲۰۰۷) ګټور معلومات وړاندې کوي. په دې کتاب کې لیکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې د تکاملی پرمختیا تنسته را وسپړي، او په دې رڼا وا چوي چې څنګه د دغې پټینې (قشري) عملیې په اوږدو کې یو غږېدونکی ژوی[19] را وتلی دی. بیلابیلی تجربې (لکه د اشارو په واسطه د بیزوګانو وینا ، د توتیانو ادراک، په بیزوګانو کې د شمیرنې او ګرامر استعداد ، او په دولفین[20] کې ځان پیژندنه)[21] موږ دې ته رابلي چې د ژبې د رامنځته کیدلو په اکله په خپل نظر کې بدلون ته چمتو شو. د اسې معلومیږي چې ژبه زموږ په جینونو[22] کې د ناڅاپي، اریانونکي او ښتون له لارې نه ده زیږېدلې بلکې د یوې تدریجي عملیې په اوږدو کې رامنځته شوې ده چې جسمی، عصبی او کلتوری نوښتونه پکې شامل دي.

اوس انسانان کولای شي چې د کمپیوترونو نړیوال جال ته ورننوځي، او د یو څو تنیو په تومبلو سره د معلوماتو په نړۍ کې وګرځي، او د نا اشنا خلکو سره په یوه د اسې کچه را شه درشه (مراوده) کې اخته شي چې یو څه وړاندې یې چا تصور نشو کولای. د بریښنا بیز جال (کمپیوترنیټ) را ویستل په تخنیکی پرمختیا کې یو محیر العقول ټوپ و. خو په عینی حال کې دغه اریانوونکې پرمختیا د یو غټ او پخوانی څه سیوری و. د هغه څه سیوری چې موږ ورته ژبه وایو. په واقیعیت کې ژبه تر هر څه د مخه او ستره معلوماتی شاهراه[23] ده یانې ژبه (نړدې لومړی واقعی نړۍ)[24] ده. ژبه

---

[16] - Fossils
[17] - Animal researcher
[18] - The First word
[19] - Talking animal
[20] - Dolphins
[21] - Self-awareness
[22] - Genes
[23] - Information highway
[24] - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دي چي هرڅوک ورته لاړلري (مخ ۳).
ليکل يوډول فوسيل(نښه، علامه) ده. ليک موږته دهغو ژبو په اکله يوڅه ويلی شي چي پخپله ليک کی ثبت شوی وی. پخپله ليکل شپږزره(۲۰۰۰) کلنه مخنيه(سابقه) لري(مخ ۵). ژبه غيري جسمي، معنوي موجودده، له دی امله الفاظ ډبرين، کلک موجوديت نشی لرلی. خود انسانانو په وجودکی د ژبی سره اړوند جسمي غړی د ژبی په تکاملی عمليه رڼا اچولی شی. ماغزه، ژبه، مری، سږی، پزه اوورو ژبه (الکی ژبه) ټول «دقيقاً د غږ په توليد کی شامل دی»[26]:
د انسان په وجودکی پاسته نسجونه[27] زرله منځه دړومی. وروسته له اوږدی زمانی، انسان په دی بريالی شوی دی چی د ژبی سره داړوندوفوسيلونو چاپونه(اثرونه)[28] پيدا کړی. هغه چاپونه چی دلری پخوانيانو هډوکو پرينښی دی.
خود انسان دککری کچه(اندازه) يا د ورون هډوکی د ژبی د پرمختيا په اکله زموږ پوهه همدومره غښتلی کولی شی.
د انسان دلری پخوانيانو دهډوکو دفوسيلونو دچاپونو (اثرونو) اندازه موږته نشی ويلای چی لومړی غږ[29] کله ويستل شوی و. دغه چاپونه يا اثرونه موږته نشی ويلای چی لومړی ټکی يونوم و(لکه ځرمن، زمری، تيږه)، يوصفت و(لکه ګلالی، غوريالی، توريالی)، يوفعل و(لکه ځښل، خوړل، وهل، څملاستل، ځغاستل).... اوکه يوامرو(لکه ودانګه، وځښه، وخوره). زموږ د پخوانيانو هډوکی موږته نشی ويلای چی لومړی غږ چاويستلی وياچا اوريدلی و.
ايا ژبه دځان سره په غږيدلو[30] پيل شوه، اوکه د ژبی اساسی فطرت دادی چی اړيکمنه[31] يانی ارتباطی وی؟
خبری(محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانو ته اړتيالري. سړی څنګه يوداسی ژبه خلق کولای اوراويستلی شي چی په عينی وخت کی يې بل سړی په مطلب پوه شی؟ په بله وينا، که يوسړي ژبه(لومړی وينا) راوويستله، هغه دخپلی وينا په مطلب پوهيده. هغه دوهم سړی چی لومړی اوريدونکی و، دلومړی وينا کوونکی په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: ويناخود شفر(رمز) په شان وه. (هغه رمزوچی پخپله ويونکی يې کيلی لرله اوپری پوهيده)، هغه اوريدونکی د شفرکيلی څنګه ميندہ کړه. هغه کيلی چی د ويناډکون(متن، مطلب) راوسپړی[32]؟ فوسيلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ويلای. کوم آينشتاين[34] به هم پيدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختيا ته يو اځنې ارت او برلاسي نظر واچوي. دلغتونو او جملو ډيرې پخوانې منشأګانې را برسيره کول ديته اړتيا لري چې يو شمير بيلا بيل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زيرک چارپوهان، او يو شمير سترګور او اوږد فکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي.او ګډ معلومات را وباسي. په دې پوهيدل چې ژبه څنګه پيل شوه، هغې ټکنالوجۍ ته اړتيا لري چې «تيره اونۍ را وتلې وي، او هغو تجربو ته اړتيا لري چې پرون اجرأشوي وي.»[36]

دلته وينو چې دشفرکيلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زير شو، ديته به مو پام را وګرځي چې ښايي بيله ژبې به انسانان يو وبل ته پرديان واى: بې له ژبې به انسانان ديو بل په احساس نه پوهيدلای، بيله ژبې به ديو بل په ګټه نه پوهيدلای، بې له ژبې به يې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به يې فکرونه شړ وای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دينونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاريخونه ورک وای!

يوه غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟[37]

دډاکټر کريستين کينيلي «لومړي وينا»[38] په نوم کتاب وروستني وينا نه ده. په دغه سرليک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې يې نوم ويستلي دي[40]. داسې بريښي چې د «لومړې وينا» په نوم کتاب کې، ژبې ته يوازې د وينا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله دکتاب ليکوال ډاکتر کريستين کينيلي کاږي چې وينا د ژبې لپاره «حياتي» يانې زښته ډيره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه دلاسونو په خوځولو او دمخ په څيره کولو[43] کې

---

33 - Fossils

34 - Einstein

35 - Visionary individuals

36 - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

37 - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

38 - The first word

39 - sign language

40 - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

41 - speech language

42 - crucial to language

43 - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غځېدلی ده لکه په غږونو[44] کی چی خوندی شوی ده. بنا یی ژبه به په لومړی پړاو کی د علامت ژبی په ځیر را منځته شوی وی ، او ورپسی به یی دغږ ژبی او وینا ژبی په ځیر پرمختیا کړی وی. اوس هم وینو چی لاسی حرکتونه زموږ په وینا کی او بدل شوی دی. د زیاتو معلوماتو لپاره و لولی د امریکی په اوکلند پوهنتون کی د ساه پوهنی د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبی اړیکی په هغو انسانانو کی هم لیدل کیږی چی حمله(سکته) پری راغلی وی، یانی(ستروک ویکتمز)[46] وی. سکته وهلی انسانان د وینا قدرت له لاسه ورکوی چی افوزیا[47] ورته ویل کیږی. په دغسی حالت کی هغوی نه یو اځی دا چی په راشه د رشه (مراوده، کمونیکیشن) کی مشکلات لری، بلکه دا هم ورته ډیره سخته وی چی معلومات رده بندی[48] کړی، په یاد کی یی وساتی او تنظیم یی کړی. دډاکترې کریستی کینیلی په کتاب(لومړی وینا) کی یو پام وړ پوښتنه خوندی شوی ده: څه به پیښ شی چی که یو بیزو چی علامت ژبه[49] یی زده کړی وی لومړی ځل یو بل بیزو وويني چی په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخي پایله دا شوه چی په علامت ژبه کی د دواړو همسو یه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه(مراوده) ونشوه، بلکه پرځای یی د دواړو ترمنځ د «علامت چغوجګړه» را پورته شوه:[50]

دا تجربه یو ځل بیا په سړی کی دا فکر غښتلی کوی چی ژبه یوه انسانی ځانګړتیا ده.

یونانی تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان بریښی چی نژدی دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی[52] یو غټ ټکی ته ګوته نیولی وی. دغه شان مصری واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۲۲۴ تر ۲۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی بریښی چی څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی ډیره ترخه تجربه بشپړه کړی وی. هیرودوت(۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

---

44 - vocalizations

45 - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

46 - stroke victims

47 - aphasia

48 - categories

49 - sign language

50 - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

51 - Herodotus

52 - Linguistics

53 - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

الميلاد) په مصرکی دخپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو.په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امربشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې اوپټ ځاي کی دیوالونه راتاوکړل اوپه دی ډول یی له بهرنی تماس نه ګوښی اوبیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووځی دانسان د ژبی پیل(منشأ) به وی اودنوروژبولپاره به کیلی وی. دتاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکی ساتل شوو هلکانو په فریګیان[54] ژبه کی دډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] راوویست.

فریګیاداوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا(مکدونیا) دجنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریااویوګوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیادیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریګیانو[56] په لرغونووختونوکی په مکدونیاکی ژوندکاوه. هغوی په پیل کی دبروګیس[57] یا بریګیس[58] په نومونو یادیدل. وروسته دفروګیس[59] اوبیا د فریګیس[60] په نومونو یاد شول. داهغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. دتروی[61] دښاری دولت په مهال ځینی فریګیان دتروجانو په ټلګرتیا[62] اوحمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخواکی لرغونی ښاروااود تروجن جګړی[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی دمړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې اوفریګی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لاتراوسه داهم نه ده جوته شوی چی فریګیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی اوددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

---

[54] - Phrygian

[55] - Bekos

[56] - Phrygian people

[57] - Bruges

[58] - Bryges

[59] - Phruges

[60] - Phryges

[61] - Troy

[62] - Trojan allies

[63] - troy

[64] - Trojan war

[65] - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سې اټکل کیږي چې هتیت واکمنې به له نن نه دري زره دوه سوه (۳۲۰۰) کلونه وړاندې د دولس سوه (۱۲۰۰) قبل المیلاد په شاوخوا کې خوبیالي شوې او مړګونې شوې. هو، په دغه سره ویل کیږي چې فریګیا[66] د هتیت په خاوره کې رامنځته شوی وه، او دفریګیا دولت په اتمه (۸) قبل المیلاد پیړۍ کې راجګ شوی و. فریګۍ ژبه د شپږمې زیږې پیړۍ پورې یانې نږدې دد یا رلس سوه (۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندۍ پاتې شوې وه. په بالکان کې فریګیان په یونانی مکدونیا کې مدغم شوي وو. د یونان لرغونی حماسي شاعر هومر[67] (اتمه یا اووه مه قبل المیلاد پیړۍ) په خپل ایلیاد[68] نومې اثر کې تروجن جګړې ته ګوته نیولې ده. تاریخپوهان وایي چې هومر شاعر و، نه مورخ. له دې امله د نوموړي له خوا وړاندې شوې تاریخي معلومات باید په احتیاط سره وکارول شي، که څه هم ځینې تفصیلات یې د لرغون پوهانو (ارکیالوجستانو) له خوا منل شوي دي. فریګیانو یوه اینډو- اروپایي[69] ژبه ویله، او هغه پټې (الفبا) یې منلې وه چې اصلاً فونیشیانو[70] راویستلې وه. پخپله فونیشي پټې دوه ویشت (۲۲) توري لرل چې له کنعانی وزمه یا سینایي وزمه ژبې[71] نه راوتلې وه. د کنعانی وزمه ژبې پټې لومړنۍ غلې (صامت، بې غږه) الفبا وه. کنعان یا سینا په اتلسمه (۱۸) یا اووه لسمه (۱۷) قبل المیلاد پیړۍ کې د مصریانو لخوا نیول شوی وه. که د کنعانی وزمه یانې مخکنی کنعانی ژبې پټې ته یو ځغلنده نظر واچوو، وبه وینو چې په اصل کې له مصري تصویرلیک[72] نه راوتلې ده. په لنډه وینا: د مصري اغیز په مخکنۍ کنعاني ژبه[73] پریوتلی و، مخکنۍ کنعانی ژبې په فونیشي ژبې اغیز اچولی وا و فونیشي ژبې په خپل وار سره فریګي ژبه[74] تراغیز لاندې نیولې وه.

د فرعون سمیتیکاس ربړونکې او غوني زیګوونکې تجربې وښودله چې که څه هم ماشومان ځانله (منزوي) پرېښودل شي، هغوی کولی شي چې په خپل منځ کې ژبه راوباسي. یوناني تاریخپوه هیرودوت له دغې تجربې نه دې پایلې ته ورسید چې انسانان د خبرو استعداد سره زیږېدلي دي. د فرعون سمیتیکاس له تجربې راهیسې،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا ه شول او په دې ارمان وو چې که د فرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو د ې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه راوباسي، موجودو ژبو ته به څو مره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه (۲۵) وړاندې په نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه ومینده له:

دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې داخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت (۲۸) کلونه وړاندې په (۱۹۷۹ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوې واکمنۍ په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبوزمه څېرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوې ناشوني و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، د یوبل په محدودو اشارو او څیرو پیښو یې ژبنۍ ودانۍ پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلې و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیزنه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د چار پوهانو د مشورې په واسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي وو چې «ګوت املا» (فینګر سپیلینګ)[81] دې

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځی کی وکارول شی. ګوت املا د ویناژبې پټی یانی الفباد ساده اشاروپواسطه انځوروی. ګوت املاپه واقعیت کی لاس پټی ده چی دلاس دګوتو د اشارو له لاری د ټکی(لفظ) توری(حرفونه) ښیي. دبیلګی په ډول: توری تمثیلوی، خورلاس(دلاس تلی او ټولی ګوتی A دلاس موټی یا سوک د توری ښیی، داشاری ګوته او منځنی ګوته چی B ولاړی او دیوبل په څنګ کی) د توری معرفی کوی، بی له غټی او کوچنی V ولاړی اوله یو بل نه لری وی د توری په نښه کوی[82] W ګوتی نه دری نوری ګوتی ولاړی اوله یوبل نه لری د

دپخوانی شوروی اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چی دنیکاراګوا دکڼو ماشومانو په ښوونځی کی دی ګوت املا وکارول شی، ګټوره نشوه. دلیل یی داوچی کڼو ماشومانو چی د الفاظو فکرنه لاره[83]، څنګه به په پټی(الفبا) پوه شوی وای. دتدریس ناکامی ستراتیجی کانه ماشومان دی ته اړکړل چی پخپله لاروباسی او دخپلی ژبی ابادی[84] په خپلو لاسونو او مخونو هسکه کړی. دماناګوا ښوونکی په دی پوه شول چی کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنی راشه درشه راوویستله –هغسی راشه درشه(مراوده) چی پخپله ښوونکی پری نه پوهیدل. دا نو څه وو؟!

له نن نه دوه ویشت(۲۲) کلونه وړاندی د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایی کی، دنیکاراګوا دپوهنی وزارت دامریکایی پوهاندی جودی کیګل[85] سره تماس ونیوچی په شمال ختیزپوهنتون کی د ژبپوهنی چارپوهه وه او په نیکاراګوا کی رامنځته شوی انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغی ته بلنه ورکړل شوه چی دنیکاراګوا په مرکزمناګواکی دکڼو ماشومانو دښوونځی معما راوسپړی. پوهانده جودی کیګل هلته لاړه او وروسته له نږدی دری اونیویی د لس کلنو او ټنکو ماشومانو دعلامت ژبی دشفرکیلی و میندله. هغی سوکه سوکه دنوی علامت ژبی ګرامری نظام هم راوسپړه او په دی ډول یی د امریکی دنامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکی نظریه لاپسی راجوته(څرګنده) کړه چی«د ګرامربیالوجی»[86] ورته ویل کیږی او په مغزو کی پرته ده. دامریکی په رود ایلیند کی په براون پوهنتون کی د فلسفی پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنی په پوهاندی جودی کیګل باندی نیوکه کوی او په

---

82 - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008) http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

83 - Concept of words

84 - Linguistic structure

85 - Judy Kegel

86 - biology of Grammar

87 - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکی د امریکایی لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسی (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زییز کال د اکتوبر په میاشت په نیویارک ټایمزکی خپور کړی و ، او په هغه کی یی د نیکاراګوا د کڼو ماشومانو په علامت ژبه رڼا اچولی وه). لاورینس اسبورن کاږی چی د ژبی د اصالت لپاره په ماشومانو باندی د فرعون سمیتیکاس[89] بوګونکی تجربه ، نن سبا یوازی هغه څوک زغملای شی چی « د جوزیف مینګیلی ضمیر» ولری:[90]

” Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment.” (Lawrence Osborne, ”A Linguistic Big Bang”, New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلی(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کی د ادولف هیټلرپه مهال د اوشویتځ په اجبارتون کی[91] په بندیانو ، په ځانګړی توګه په غبرګونو[92] طبی تجربی کولی. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهی چی متأسفانه د پوهاندی جودی کیګل په ضمیریی نیوکه نه ده کړی.

دفلسفی پوهانده فیلیشا اکرمن لیکی چی که د ژبپوهنی پوهاندی جودی کیګل[93] په نیکاراګوا کی د خپل تجربوی ښوونځی کڼو ماشومانو او تنکو ځوانانو ته د امریکی علامت ژبه[94] ورښودلی وای، هغوی به د نورو کڼو سره د راشی درشی یانی مراودی وسیله درلودلای. په دی ډول-د پوهاندی فیلیشا اکرمن په وینا-ژبپوهاندی جودی کیګل لکه چی «ښکاری»د ذکرشووکڼو «د بریالیتوب امکانونه شنډ کړل». [95]

ژبپوهاندې جودی کیګل[96] نه غوښتل چی د نیکاراګوا په تجربوی ښوونځی[97] کی « اصلی بومی ژبه شنډه » کړی. [98]

د امریکی نامتو ژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم د نیکاراګوا تجربه یوه اټتشنایی «طبیعی» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne

[89] - Psammeticus

[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz

[91]- twins

[91] - Kegel

[94] - American sign language

[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

[96] - Kegel

[97] - Bluefields

[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بومی ژبې» وژل یی نه غوښتل) موږ اټکلوو چی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟ !۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیا ر د زرخیرېو ښار، کلیفورنیا، امریکا

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱می۲۰۰۸زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې مې لیکلي و چې له نن نه یو سل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۶۶زکال) کې، په پاریس کې د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکتر حامد رانه د جون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکرشوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دروه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز (محور) جوړ کړی دی.

یو امریکایي ټولنپوه لیکلي و چې څېړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لږ ډېر یو شان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره داسې لارغوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پېړۍ په ګاونډ یو پېړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غوړ ونیسم او بیا پخپله په نولسمه پېړۍ کې فکري اوښتونو ته راوګرځم.

«ډیر پخوا انسانانو، ژوواو پیریانو[101] ټولو به یو شان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پېښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بیلا بیلو ژبو وغږیږي. خو هغوی هغه «پخواني ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

داهغه افسانه ده چې د چایینی[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموز وځنډو په کټارو کې پاپې واخلي. چایینی سورپوټکي اصلاً د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پېړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

---

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2,fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یې واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنی لیکنه کی کاږی چی دغه افسانه یې له جی ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اوریدلې وه چی په برکلی کی دکلفورنیا په پوهنتون(یو.سي.بي) کی د بومی امریکایی مطالعاتو پوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټر پوهیدونکی[106] و، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعور کی د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط، دوراګاهی) په ژوروا ړیکیوراڅرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته دماناجریان[108] ویلی شوچی بی له ویناچلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یاهغه ذهنی اړیکتیاده چی واټن(فاصله) اووینا[109]پکی نه دی شامل.

دسورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی دهغه واقعیت تصورغلی شوی دی چی لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] ګڼنی(فرضیی، هیپاتیزس) ته بدرګه کولی شی اوهغوی ته له«عد ن باغ» نه دلومړی انسان(ادم بابا) دویستلواو «دبابل برج» دناکامیدلوانجیلی کیسی ورپه زړه کولای شی؟! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱زکال)[111] دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه وچی ګڼنی(فرضیی) یی په شلمه پیړی کی د ژبپوهنی دبحثونودیره توده ساتلی وه. دبن جمین وورف په اند، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکراغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت[112] د انسان پوهه(اد راک)[113] داغیزی لاندی نیسی.

په بله وینا په یوه کلتورکی د ژبی جوړښت ټاکی چی همهغه کلتوردی نړی څنګهووینی. په ساده وینا، دانسان نړی لید[114] دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثردهغه له مړینی(۱۹۴۱زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲زکال) کی په دی سرلیک خپورشو: ژبه، فکراوواقعیت(۱۹۵۲اوبیا ۱۹۲۴زکال):[115]

پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲تر ۲۰۰۳زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. دغه شان ولولی دپوهاند پیټررالینس اثر:[116]

---

[104] - Alford

[105] - J. Youngblood Henderson

[106] - pre – doctor student

[107] - telepathy

[108] - flow of meaning

[109] - Speech

[110] - whorf

[111] - Benjamin Lee Whorf

[112] - Structure

[113] - cognition

[114] - world view

[115] - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964

[116] - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټر الینس د انګریزي او امریکایي فلمي مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. او س متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لی وو روف د خپلې مړینې پورې(۱۹۴۱ زکال) هغه تکرکړو لې وچې په (۱۹۲۰لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کې دعلم او دین ترمنځ چلیده. د اسې بریښې چې دغه عالم به د دین او علم په همسازۍ او انډولتوب کې لګیا وه.
لویدیزد خپلو ژبود جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجي (دعلم په استعمال) کې سترګامونه پورته کړي دي. د دې په مقابل کې امریکایي سورپوټکود واقعیت د روحیي عناصرو سره راشه د رشه (کمونیکشن) لرله ځکه چې هغوی په خپلو ژبو کې د ځانګړي غیرلویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړي عالم په دې عقیده وچې هسک ښتن په کایناتو کې ځانګړی مقام لري. بن جمین لی وو روف په خپل فکر کې پروت تشنج په دې ډول ارام کړچې دلویدیزفکرپه محدودیت رڼا واچوی
بن جمین لی وو روف د فیلسوفانو په هغه اوږده لړۍ کې ولاړ دی چې له جرمني ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر۱۸۰۴ زکلونه) نه تر امریکایي رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳تر۱۸۸۲) .... تر امریکایي ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲تر۱۹۱۰زکلونو)پورې ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لی وو روف باندې په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیزکړې و: یو یې فرانسوی انتوان فبری دی اولیویت[122] (۱۷۴۷تر۱۸۲۵) و ، او دوهم یې جرمني مکس میولر[123] (۱۸۲۳تر۱۹۰۰)و. مکس میولر هغه نامتو ختیزپوه وچې د سانسکریت، لغت پوهنې (فیلالوجی) ، او د هندي دینونو سره یې ځانګړې علاقمندي لرله.دی په مقایسوي ژبه، دین او افسانه پوهنه[124] کې دغټ لاس خاوندو. فرانسوي فبرې دې اولیویت لیکوال، شاعراو غږ ساز (کمپوزر)و. د هغه انجیلي او فلسفوي تفسیرپوهنې[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفي ګرانو ، سري ګرانو)اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چې د زاړه انجیل (تورات) لومړي سپاره[127] (پیل، خلقت، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړي. دغه تفسیرپه دې مفکوره ولاړوچې دعبري (یهودي) ژبې پتې (الفبا) او د لرغوني مصرتصویري حروف[128] دیو بل سره اړیکمن دي.

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دې امله به فابرېٖ دې اولیویت دفرانسوی واکمن ناپلیون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غیری شخص»(خوشی سړی)[129] کنګل شوی وی اودعیسویانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي.دجرمن فیلسوف ایمانویل کنټ[131] غټه پوښتنه دا وه چې«موږ په څه پوهیدلی شو؟» ساده ځواب یې دا دی چې زموږپوهه دریاضیاتواو دطبیعی تجربوی نړۍ په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وایي چې دا ناشونی ده چې خپله پوهه د حد سی ماورای طبیعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوواوغیر تجربی، شهودی پوهی ته ورورسیږو. دایمانول کنټ دالهیات.متمرکزی مفکوری دخیړنی لپاره ووینی:[133]

کنټ «د ختیز سپیڅلی کتابونه» راوویستلی ووچی بیلا بیلوختیزو عالمانو ژباړلی وو، اوبیافرید ریښ مکس میولر رویستلی وو.[134]

پوهاند بیمال کریشنا ماتیلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندي.ساسکریتي فلسفې اومعرفت پوهنی(ایپیستیمالوجی) یوه وتلی علمی کوپړی وه، اولیکنی یې «ژړی نړۍ ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثردا و: (لفظ اونړۍ).[135]

داتلسمی پیړۍ په پای کی، دایمانویل کنټ لاندینی لیکنه را ووتله:«دین یوازې دعقل دبریدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددې لیکنی له امله یوحکومتی فرمان راووت چې ددین په اکله دې له نوروخپرونو لاس واخیستل شي.

په دې سرلیک«ژبه، فکراوواقعیت»[137] دبن جمین وروستنی لیکنه[138] په (تیوسوفیست)نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته یې هڅه کړی وه چې د ژبپوهنی الفاظ دهندي درویش ګری(تصوف، عرفان) دمقولوسره پیوند کړی(رالینس،

---

129 -non - person

130 -Pope

131 - Kant

132 - speculative metaphysics

133 -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

134 -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

135 - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

136 -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

137 - language, mind and Reality

138 - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ۸۱). دبن جمین ووروف په اند یوګا[139] شعور ارتولی اورون کولی شی. که څه هم علم دبن جمین وروف لپاره یو لوښی(وسیله) وه، نو موږي په هغو تکاملی نظریو کی شک لاره چی مروجو دینی ارزښتونو ته یی بلنه(چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وورف همسا زي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټررالینس[140] په اند ،اصلاً کمیاګربن جمین وروف ژبپوهنی ته کډوال شو په دی هڅه چی که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکی نه د کایناتو قواعد ووینی (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وولولی:[142]

دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی وتلی کمیاګر ژبپوه بن جمین لی وروف، د ژبپوهنی سره د(۱۹) پیړی دمفکرینو د اثارو له لاری مخامخ شوی و، او د ژبی سره پخپله ددغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتاویدله[143]

خو په نولسمه پیړی کی کینړ ګروانقلابی مفکورو هم زور و مېند. د «کمونیزم»[144] تکی له نن نه یو سل اته شپیته(۱۲۸) کلونه وړاندی په(۱۸۴۰ زکال) کی داروپا په سیاسی اصطلاحاتو کی ورننوت. دری۔څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸۔۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «دخلکو اپین»[146] وګانه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148](۱۸۰۹تر۱۸۶۵ زکلونه) چی انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ ډول قدرت، نظام او ملکیت یی نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکی تونګی ووهلی او د ډیرو سپورو ستو غوشی یی پری وورول: « خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب(تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی او غربت،خدای شر یر دی،تر هغه چی انسان محرابونو ته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتی پاتی وی۔

---

139 -yoga
140 - Rollins
141 - Esoteric Knowledge
142 - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
143 - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
144 - Communism
145 - karl Marx
146 - The opium of the people
147 - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
148 - Proudhon
149 - Anarchist
150 - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاچاهانو او روحانیانو مریې به وي.»[151]

په روم کې پاپ(دعیسویانو دیني مشر) په ګړندي او کلک ډول کمونیزم «ملعون» وګاڼه ځکه چې ټول نظام «په بل مخ اړوي»:[152]

د نولسمې زېږيزې پیړۍ په نیمایي کې د(۱۸۴۸ز کال) په فبورۍ کې کارل مارکس او دهغه پانګه وال او فکري ملګري فریدریښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵ز کلونه) «کمونیستي اعلامیه»[154] خپره کړه چې د سریزې لومړۍ جمله یې داسې پیل شوې ده: «دکمیونیزم واهمې» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کې یې راغلي دي: «زاړه یورپ ټولو قدرتونو یوه سپېڅلې ټلواله جوړه کړې ده چې دغه واهمه[155] ورنه وباسي: پاپ او تزار، میتونیښ او ګیزو، فرانسوي افراطیان او جرمني پولیسي مخبران.» شهزاده میترنیښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واکیالي(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کې وسوځیده، او پخپله وتښتیده. فرانسوا ګیزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوي مورخ او کلک ښیګیري[158] واکیالي و، او هغه مهال چې دفرانس دبهرنیو چارو وزیرو، کارل مارکس یې په زیږ کال ۱۸۴۵کې دفرانسې څخه وشاړه.

دکمونیستي مانیفیست(اعلامیې) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږ کال ۱۸۵۹ کې دبرتانوي عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دې سرلیک:[160](دنوع پیل).

په دې کتاب کې ډاروین طبعي نړۍ داسې انځور کړې ده چې په بې پای مبارزه کې لګیا ده.په هغه مبارزه کې چې قوي پکې ژوندي پاتې کیږي، [161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړې ګوړې شوه. کارل مارکس خپل یو ملګري فردینانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ ۱۸۶۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوري کې لیکي: «د ډاروین کتاب ډیر مهم دی او دطبعي علوموډ یو بنسټ په څیر په تاریخ کې د طبقاتي پرځنګ[163] لپاره ګټور دی.» دډاروین د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

[151] - …The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.

[152] - " The execrable doctrine called communism….is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6

[153] - Friedrich Engels

[154] - Communist Manifesto

[155] - Spectre

[156] - Metternich

[157] - Guizot

[158] - Right - Wing

[159] - Darwin

[160] - The Origin of species

[161] - survival of the fittest

[162] - Lassalle

[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګری فرید ریښ اینګلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړ ده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژوو په منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پېژني چې دکار په ویش، سیالۍ، دنوو بازارونو په رامنځته کولو، اختراعونو او د ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دټامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوي اقتصادپوه وه. مالتوز خپل مهم اثر په دې سرلیک راوویست:[167]
په دې کتاب کې مالتوز په اقتصادي پرمختیا باندې دنفوسو دګړندي زیاتیدلو اغیزد بحث لاندې نیولی دی.
دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباساتو لپاره ولولی(هیسټري آف کوټیشنز)[168]. په نیو لیفت رویو[169] کې د والنتینو ګیراتانا[170] دوینا له مخې چې دمارکس او اینګلز په غورو اثارو(لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز«دلومړي ځل لپاره د خپل سترمتوفي ملګری(کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلزخپل ملګری مارکس د ډاروین سره داسې پرتله کړی و: «لکه څنګه چې ډاروین دعضوي طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسې مارکس دبشري تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولی:[171]
فرید ریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرار کړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د«کمونیستی مانیفیست» (اعلامیی) په انګریزه ژباړه لیکلې وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا او دمرغیو او بیزوګانو دغږونو ورته والی ته هم ګوته نیولی وه، او داسې فکریې کاوه چې ژبې « په سوکه او غیری شعوری ډول دډیرو ګامونو په واسطه پرمختیا کړې ده»[172]
چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال۱۸۷۱ کې راوویستلی واو په هغه کې یې دخپل لومړي کتاب(۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیر زیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانو او نورو ژوو ترمنځ توپیر دانسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوري سره ترکیبولی شي، او دغه غبنتلتیا یې دلوړ فکر بنکارندوی ده.

---

[164] - Engels
[165] - Remarkable
[166] - Malthus
[167] - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).
[168] - History in Quotations, p.565, no.4
[169] - New left Review
[170] - Gerratana
[171] -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)
[172] - « Slowly and uncounsciously.....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹ـ۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندی دیني او روحاني شخصیت وچې له بل هرچانه زیات یې خپل دین د خپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکټر کینګ په امریکه کې د تورپوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، اود مدنی حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلی لاربښود و. ډاکټر کینګ شپږ پنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلي دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (می –جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: د ازموینې ځوابونه، دنوې فلسفې تاریخ[174]

ددغې لیکنې د سرلیک دوهمه برخه (دنوې فلسفې تاریخ) د درسې کورس موضوع وه. ډاکټر کینګ کاږي: «لکه څنګه چې هامپلټن تشریحوي، دفلسفې محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»:[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوې چې په «چابکه جبرګري» [176] زوراچوي او په دې ډول ازادی له منځه وړي. د درسې کورس موضوع (دنوې فلسفې تاریخ)، محصل کینګ ته ددې چانس ورکړ چې د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبي نیزر کلیسا کې[177] خپل وعظ ته چمتوشي، په دې سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»[178]:

محصل مارتین لوتر کینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسي چې ولې د چارلزډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱ـ د چارلزډاروین نظریه د بشر د نوعې د ثبات په اکله د رواجي تفکر سره ټکرلري.

۲ـ د ډاروین نظریه د هغه چا سره په ټکر کې راځي چې د انجیل په یوه تحت اللفظي کیسه باور لري (ښایي کینګ د لته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړی سپاری ته ګوته نیسي چې جېنېزیس =پیل یا خلقت نومیږي).

۳ـ د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یانې پایان شناسی له کایناتو نه شړي.

۴ـ د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوي. په لنډه ډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نکه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او د علوما و دین ترمنځ جګړه راپاروي، نه د عقیدې او علم په منځ کې همسازي. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181]

د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له ویرې، فرانسوی عالم ژان ژاک روسو هم د ژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملي پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې د خلقت[182] بحث ته هم غوړنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنې او ګوندې ته لاره پرانیزي.

---

[173] - Martin Luter King
[174] - Examination Answers, History of recent philosophy
[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology
[176] - rig(g)ed determinism
[177] - Ebenezer Baptist church
[178] - The challenge of communism to christianity
[179] - Genesis
[180] Teleology
[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)
[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زیېزه پېړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پیر کې د ژبې د تکاملي پرمختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکرو، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپیره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغوني ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دیخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې د یو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هر یو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یوه بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لارو هي، او یو بل نه پېژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د یو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې ویستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. ښیرې پیښې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چیغې) او ښیرې پیښې زده کړې، لومړي الفاظ یې را ویستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال را ووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاو تریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو د اسې دریځ هم و مانه چې لومړۍ ژبه د هسک ښښتن لخوا ادم(ع) ته ورکړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختیا په نریو رسیو پایې و اخیستلې. ولولې د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: د وینا زړی: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۶:[187]

د یهودانو په سپیڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړی سپاره «جېنېسیز»[188] نومیږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژباړلی شو. په انجیل کې بشري ژوند داړیکیو په ښېرپیل کیږي. هسک ښښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپو که، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په ځمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهیدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سرې د اسې پوهیدلی شي چې عدن باغ په اوسنی

---

[183] - Rousseau

[184] - Essay on the origin of language

[185] - «Man`s first language is…..the cry of nature…. Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the replies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

[186] - Creation

[187] - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

[188] - Genesis

[189] - The Lord

[190] - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبي عراق کې یانې په لرغوني میزوپوتامیا[191] کې پروت و. دعدن باغ په منځ کې دوه وني ولاړې وې: دیوې نوم و «د ژوند ونه»[192] او دوهمه یې «دښه او بد دپوهې ونه» نومیده.[193]

هسک څښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نږدې ټولو ازادیو نازاوه، او موظف یې کړچې عدن باغ سمبال کړي او په ژوواو الوتونکونوموونه کیږدي. خو هسک څښتن ادم(ع) له دېنه منع کړچې ددوهمې وني، یانې «دښه او بد دپوهې له وني» نه دې میوه وخوري. ادم(ع) ځانله و. هسک څښتن نه غوښتل چې سړی دې ځانله وي. له دې امله یې ادم(ع) خوبیالی کړ، او دهغه له اړخ(ښایي پوښتۍ) نه یې ښځه خلق کړه چې[195] حوا یې نوم و. په عدم باغ کې لومړي سړي او لومړۍ ښځې، یانې ادم(ع) او بي بي حوا «دواړو لغړژوند» کاوه. بې له دې چې وشرمیږي.[196]

په دې ایت کې له غوښې[197] نه سړي وجود او نفس پوهیدلی شي. دلته د «یووجود کیدنې» یا «یوروح کیدنې»[198] مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم(ع) او بي بي حوا موراو پلارنلرل، له دوه و نه دیوه وجود کیدنې یا روح کیدنې مطلب په تورات کې خوندي شوی دی. د ژبپوهنې له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) او بي بي حوا دواړه لغړوو:[200]

ادم(ع) خپله میرمن بي بي حوا[201] ګڼله ځکه چې هغه «دټول ژوند موروه»:[202]

دزاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومې لومړۍ سپاره کې دشیطان ټکی نه دی راغلی. خو داسې بریښي چې شیطان دمار[204] په شکل بي بي حواتیرویستلې وه. او بیاد هغې دتیروتنې له لارې یې میړه ادم(ع) هم دشیطان په لوموکې ونښت. په نوي انجیل کې، یانې دعیسویانو په سپیڅلي کتاب[205] کې «لرغونی مار»[206] ته دشیطان او پلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh

[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیر مکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګر او غولوونکي مار ته شیطان-مار[210] ویلی شو. شیطان –مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی دعدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه او بد دپوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان –مار بی بی حوا ته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او د هسک څښتن په شان به په ښه او بد وپوهیږی. هغی له ذکرشوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی ویی خوری، او په ګډه سره د نوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. دمیوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړوو. دواړه بوټو او ونو ته ورو ځغاستل او د اینځر په پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی د شرم او حیا احساس پیدا شو.

د هسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان –مار ور غورځوله. ددغی ګناه له امله چی د هسک څښتن امر یی مات کړی وا و د ښه او بد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (دبشر د استازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (دبشر د ممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. د ادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورور ابیل دڅاروو په ساتنه کی:[213]

کین قهرجن وا و خپل ورور ابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه[214]

له کین او میرمنی نه یی یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.

د ادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. د خلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)

[208] - more cunning beast

[209] - Genesis 3:1

[210] - Satan - Serpent

[211] - Cain

[212]- Abel

[213] - «….. Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground. » (Genesis 4:2)

[214] - «You are cursed from the earth…… A fugitive and a vagabond you shall be on earth. » (Genesis 4: 8 – 12)

[215] - Enoch

[216] - Irad

[217] - Lamech

[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتونو کی(ځلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته د ادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی):[220]

سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته د اینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوند وکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت ۵ :۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. د ادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد[222] کړوسی و. د لامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. د نواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. د لامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. « نواح عادل سړی و، د خپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو « زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته د دغه فساد د مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی ډول جوړه کړی: اوږد والی نږدی یو سل پنځوس ګزه، سور یانی پلنوالی پنځه ویشت ګزه، او لوړوالی پنځلس ګزه(د تورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، او دیرش کوبیته. هر کوبیت[226] مساوی دی په یو نیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی د خپلی کورنی د غړو سره د هر ژوندی موجود نارینه او ښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، د هغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹ : ۲۸تر ۲۹). د هغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت[228] له بیړی نه راووتل، او له هغوی نه یانی د هغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړ نه وروسته د ادنوح(ع) د زامنو کورنی وی، او له هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال«ټولې زمکې(نړۍ) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې یو دومره هسک برج جوړ کړي چې څوکه به یې«جنت» ته رسیږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي:[232]

خو هسک څښتن چې دچا د نوم ویستلو او غرور رپلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه ونیوله: داځل دجاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې د یوې ژبې په ځای د ډیرو ژبود رامنځته کولو له لارې. د ژبو دګډ والې له امله خلک دیو بل په وینا نه پوهیدل. د پوهاوې د نشته والي پایله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو راچاپیره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چې:[233]

دتورات په ورپسې ایات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی«د زمکې په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژې مخه یې ونیوله. په تورات کې د«بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوازې د بابل نوم[236] پکې ذکر شوی دی. دغه ځای چې پورتنې پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل بنایي د هیبرو[238] یانې عبري ژبې یو ټکي وي چې د«مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابیلون[241] ته ویل کیږي. دلرغوني بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چې د یوفرات او دجلې سیندونو په شاوخوا کې داوسنې عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلي تاریخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوی یې، او وبه یې لوبوي. له تورات نه وا وري:[243]

بابل برج له کیسې نه وروسته یوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجیل(تورات) کې پیل کیږي چې په تیرا، ابراهیم(ع)، سارا، اولوت راڅرخي:[244]

230- Genesis 11:1

231 - Babel

232 - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)

233 - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)

234- Lord

235- Tower of Babel

236 - Babel

237 - Babel

238 - Hebrew

239 - Confused

240 - Babel

241 - Babylon

242 - Babylonia

243 - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)

244 - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې بریښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک څښتن د ژووپه ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کیسه کې یې دانسانانو په ژبه کې بدلون راوست. یانې دیوې ژبې په ځای یې ګڼ شمیر ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شیطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه یې د خپلې وینا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه میوه وخوري، د دغه نافرماني له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجیل یانې تورات یو بله سپاره «شمیرنه»[246] نومیږي. د دغې سپارې په دوه ویشتم(۲۲) سورت کې راغلې دي چې بلام[247] نومې پیغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خرسورشو چې یو چیرې لاړ شي. خو هسک څښتن د دغه تګ سره مخالف و. یو ملکې[249] په یو تنګ ځای کې د بلام مخه ونیوله، خر ملکه ولیدله او په خیټه څملاست چې لاربنده کړي. بلام خپل خر ووا هه چې روان شي خور ته ګیله وکړه چې ولې یې وواهه. خور زیاته کړه چې دې خوتل د بلام په خدمت کې وا وکوم بل وخت یې دغسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک څښتن د بلام پیغمبر سترګې بیرته کړې. بلام ملکه ولیدله او په موضوع پوه شو.[250]
لرغوني یهودي مورخ جوزیفوس فلاویوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زیږکال) په یوه واعظه کورنۍ کې زیږیدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله لیکنه[252] کې ویلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق یوه ژبه لرله»:[253]
جوزیفوس دي ته هم ګوته نیولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژووعینې ژبه کاروله
ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب لیدلی و، او نه یې نور انسانان لیدلي وو چې زده کړه یې ورنه کړې کړې وای. ایا ژبه د دوی سره غبرګه زیږیدلې وه، که له هغوی نه مخکې یا وروسته؟! ایا بي بي حوا د هغې ژبې سره زیږیدلې وه چې ادم(ع) پرې پوهیده؟ ایا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ایا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زیږیدلې وه، که سرچپه؟ ایا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ایا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهیدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وايي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه لیدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي. دا عمل چې ادم(ع) او بي بي حوا او روسته له ګناه نه له عدن باغ نه وویستل شول، داسې تعبیریدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهیدل او دواړه

---

[245] - Satan-serpent
[246] - Numbers
[247] - Balaam
[248] - Donkey
[249] - Angel
[250] - Number 22: 21-35
[251] - Jasephus Flavius
[252] - Antiquities
[253] - All the living creatures had one language
[254] - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچي څه وکړي اوله څه نه ځان وساتي. که نه پرې پوهيدلای اوازادنه وای، نوبيا خوبه بې ګناه وای، اوله عدن باغ نه به يې ويستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل الميلاد پيړۍ کې يوناني مورخ هيرودوت ليکي چې فرعون ساميتيکاس[255] دوه ماشومان په انزوا کې وساتل چې د ژبې منشا پرې معلومه کړي. يو څه وخت وروسته دغو ماشومانو «بيکاس»[256] په غږيو لفظ راوويست چې په فريګۍ ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانالري. فرعون دې پايلې ته ورسيد چې فريګۍ لومړۍ يا اصلي ژبه ده.

دفرعون ساميتيکاس تجربه دوه ځلې تکرارشوه: دهوهين شتاوفين دوهم فريدريک[258] د روم سپيڅلي امپراتورو. نوموړي عسکر، ديپلومات اوعالم واوويل کيږي چې په لاتين، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ايټالوی اويوناني کې د رواني ويناخاوندو. دمنځنيوپيړيو په پيل کې دغه امپراتورهم دوه ماشومان په يوځانله ځای کې پريښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راويستلې وی، دواړه مړه شول. له دينه دوه سوه کلونه وروسته د سکاټلنډ پاچا شپږم جميز[259] (۱۵۲۷تر ۱۶۲۵) دوه سکاټلنډي ماشومان بندي کړل. داسې بريښي چې هغوی به په نتيجه کې عبري ويلې وی.[260]

کليساد پيړيو لپاره په دې باورشوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خوپوهانوډيرونورو سيالو ژبوته ګوته ونيوله. په پنځلسمه زيېزه پيړۍ کې مهندس اوعالم جان ويب[262] د چينايي ژبې په برلاستياټينګاروکړ. دجان ويب استدلال داو چې له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجيلي نواح[263] ياني نوح(ع) په چين کې کوز شوی و. چايني ژبې ديوڅوپيړيو لپاره دلومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزيف ايدکينس[264] په خپله ليکنه کې(۱۸۸۷) کاږي چې چايني ژبه بايد د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امريکايي قاموس ليکونکی نواح ويبستر[266] چې يو بله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زيېز کال ۱۸۳۰ کې په دې باورشو چې يوه بله سيميټک[267] ژبه ياني ارمايک[268] اصلي يالومړۍ

---

255 - Sammetichus
256 - Bekos
257 - Phrygian
258 - Frederick 2 of Hohenstaufen
259 - King James 6 of Scotland
260 - «Spak very guid Ebrew»
261 - Hebrew
262 - John webb
263 - Noah
264 - Joseph Edkins
265 - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
266 - Noah Webster
267 - Semetic
268 - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنئ-اصلي ژبه وه. د نولسمی(۱۹) پیړی په دوهمه نیمایی کی د انگریز چارلزډ اروین له تکاملی تحلیل نه وړاندی، داسی فکر برلاسی وچی د قبل البشر موجودیت د نشتوالی له امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونی وه. د دغه ډول فکر پایله دا شوه چی د ژبی لومړی ظهور ټول تال په الهی الهام ودرید. لرغونی مصریان په دی اند وو چی د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړی وه. بابیلیانو یانی لرغونو عراقیانو هم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړی وه. نبو «دپوهی اولیکلو» خدای و. ولولی:[273]

د نبو نوم په تورات کی هم ذکرشوی دی[274] د هندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کی براهما[276] لومړی یا اصلی خدای دی. دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چی سراسواتی[277] نومیدله. دغه شان براهما له ځان نه دخپلی میرمنی په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یی ویشنو[278] نومیده چی ساتونکی یانی محافظ خدای و. دوهم خدای سیوا[279] نومیده چی ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړ ټکی دوه دی:

«یو» براهمادخپلی میرمنی په خلق کولو کی تقریباً هغسی رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چی هسک څښتن بی بی حوا خلق کړی وه.

«دوه» دبرهما اودوه نوروخدایانو(ویشنو، اوسیوا) اړیکی څه ناڅه هغه څه ته ورته برېښی چی په عیسویت کی ورته یانی دری گونتوب[281] ویل کیږی (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). د براهما میرمنی سراسواتی بشرته ژبه لیکنه، اوهنرورکړل. دنولسمی پیړی په نیمایی کی انگریزچارلزډاروین دطبیعی تکامل نظراوویست(دنوع منشأ). په ورته ډول، کارل مارکس اوفرید ریښ انگلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دی ډول: لومړئ (ابتدایی) ټولنه، مرییتوب(غلامی)، فیوډالیزم، بورژوازی، اوکمونیزم

په مارکسیزم کی دین«دخلکواپین» وگڼل شو. دین دایډیالوجی، دولت، کلتور، قانون اوژبی په شان به بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسی جوتیږی چی دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونو به د ژبی د منشأ په اکله مروجه

---

[269] - Kenneally, op.cit, pp.19-20.

[270] - Human experience pre- linguistic

[271] - Thoth

[272] - Nabu

[273] - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).

[274] - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1

[275] - Hinduism

[276] - Brahma

[277] - Sarasvati

[278] - Vishnu

[279] - Siva

[280] - Destroyer

[281] - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندې په زیږکال(۱۸۶۶) کې د پاریس د ژبپوهنې ټولنې[282] د ژبې د منشأ او د یوې نړیوالې ژبې د رامنځته کولو په اکله بحث حرام وګاڼه ! پخپله د دغې علمي موسیسې په وینا:[283]

پخوانۍ راهبه او اوسنۍ لیکواله کارین ارمسترانګ د علومو او الهاتو په اړوند کې کاږي چې که الهیات د علومو څیرې پیښنې وکړي «یوازې د منطقي بحث کاریکاتور تولید ولی شي....»[284]

پای:۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا ، امریکا ډاکتر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اړه خپل لیدلی خوب را وسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اړه د ساه پوهنې څېړنو ته یو ځغلند نظر واچوم. په دري (۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسؤلیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلي خوب په پوهیدلو کې نوکې اسانتیا راولم، (۳) د رټې (جدي) موضوع سره د حساسیت غابښونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څېړنې پلار جرمن ژبی زیګموند فرويید[285] وايي:
«خوب لیدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډیرپخوا راهیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکي بدې سمولی شي. اټکل څلور زره (۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزي[287] اټکل دوه زره دري سوه (۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: «نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو منلي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288] (۱۷۷۸ – ۱۸۳۰) لیکي چې «موږ په خپل خوب کې دوه مخي نه یو.» اټکل یو سل (۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګمو فروييد د لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څېړنې پیل کړې. د نوموړي ساه پوه دغه څېړنې په یو کتاب کې خوندي شوې چې (۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته (۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فروييد په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکي هیلې پټې شوې وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلې موني یانې بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289] - Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويديدلو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خو ډېرې ځلې د اسې پيښېږي چې د خوب څخه د راويښېدلو سره سم، ليدلي خوب د هېرتيا سمڅې ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله نا کله مره ورفکرونه د ويښ ژوند د واقعيتونو سره پوخلا کيږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکي[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان د ويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]

خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵ = نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غتې برخې را څخه هيرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې د ژوروالي دپاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلی.

اوس به نو راشم زما ليدلي خوب ته:

د مزار شريف د (ترويږ غونډۍ) څخه يو ستر ګور، زړه ور او غوريالي شخصيت چې د روغې پوهې خاوند وه، راروان و. دې په فکرونو کې ډوب و او ځان يې کابل ته رساوه چې د احمد شابابا سره ووينې، په چاريکار کې د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې راووت، نو د هغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکار کې زيږيدلی او استر شوی و په هغه مجلس کې يو اځنی افغان و چې د (پښتو بابا) سره په پښتو ګړيده، او نوروشيراګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابا نغوړي (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پای کې، پښتو بابا دغه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کور موو دان!» ځوان ژباړن په ډير درناوي ورغبرګه کړه چې: «بابا ډيره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومار چند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چنداول بازار کې غوړوله (حلوا) او ورپسې تودنۍ (بخارۍ) خرڅولې ستاسې نوم په ډير درنښت سره يادولو.»

پښتو بابا که له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کې په لرې خواکې (سيکوډيرې) پريښود له او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتو ټينګه وساتله. خو سرداړانو او همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتو ونه کړه!؟»

پښتو بابا کابل ته راننوت او په پښتونستان واټ کې يې دمه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيد جمال الدين افغاني

---

293 - Chip
294 - Conscious and unconscious mind
295 - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995
296 - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګيدلي چې په ډېرتلوار سره راروان و. ديوبل سره يې روغبړ وکړ او دواړه خنګ په خنګ د احمد شابابا د ليدنې دپاره دارګ دکيږدۍ په لوري وررروان شول. دارګ دکيږدۍ څخه يو تنکی ځوان راووت. پښتوبابا پرې ږغ وکړ: «بابکه! نيکه موچيرې دی؟» دغه ځوان چې محمد څرګند نوميده په منډه کې ځواب ورکړ: «قتی قوم ای خودشسته!» احمدشابابادخپل لمسي دځواب دا وريدلو سره سم دارګ له خيمې څخه راووت، د دواړو سره يې په غاړه سترې مشې وکړل، او ټول په ډېرتلوار سره دارګ خيمې ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سيمو مشران دخپل تاريخ سره جرګه شوي وو. علامه سيدجما الدين افغان ډېر انديښمن معلوميده. هغه په ولاړه کې احمدشابابا ته وويل: «زه چې ژوندي وم نوځان مې(افغان) ونوماوه، خو اوس چې مړيم ايرانيان مې ايراني ګڼي! څه وکړم؟» احمدشابابا ستر پوه سيد جما الدين افغان په حال ډېرخواشيني شو، او سمدلاسه يې پښتوبابا ته نغوته(اشاره) وکړه چې څه نظرلري. پښتوبابا لومړې دعلامه سيدجما الدين افغان سره ډېرزړه سواندي وښود او بيا يې احمدشابابا ته خپل نظرداسې جوت کړ: «بابا! که ويداند(علامه) سيدجما الدين افغان يوڅوټکي پښتو ليکلاي واي، ايرانيانو به يې هويت نه واي يرغمل کړاي. هسک ښښتن دې مو ږټول په نياو(انصاف) غښتلي کړي! دپښتو سره پښتوکول دهرافغان ملي هويت ټينګولی شي او دين ښکلا يې خوندي کولی شي.»

ويداند(علامه) سيدجما الدين افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چې دخبرلوڅ غوږن(باخبره)، سترګوراوبانډيسې څېراند پښتوبابا په درانه ږغ وويل:

نوري ژبې زده کول که دي کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

دپښتوبابادشعردا وريدلو سره سم، احمدشابابادخپل بې کماله لمسي په لټې کې شو او زه له درانه خوبه راويښ شوم. ګورم چې په وړاندې مې دپښتوبابا(محمدګل مومند) په اکله دښاغلو اسماعيل يون او هميش خليل کتابونه غوريدلي دي. له بدې مرغې وينم چې لاتراوسه پورې دميرويس نيکه کوديان او داحمدشابابا کړوسيان له همدغې بې کمالې څخه الهام اخلي او دملي ژبې دغه سپکاوي په ډېرې سپين سترګې سره د ژبنې تبعيض دنشتوالي په نامه هم خرڅوي.

هسک ښښتن دې هيچاته ددې وس ورنکړي چې دټول افغانستان دملي هويت د ټينګولو اغيزمن او پوخ مورچل ړنګ کړي! پای

زيرک يار ۱۹/۱۱/۱۹۹۲

داليکنه په مجاهد ولس(ناروې) او افغان ملت(يورپ) کې خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کي، وینه په لابراتوارکي!

دافغانستان ځیني سیاسي هیوادوالان(سیاسي اتباع) عملاً نه یواځې له دې نه ډېره کوي چې کلتوري هیوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکي حساب هم نه مني. ځوک چې حساب نه مني د مساوات په منلو کې یې هم شک دی. د ایران پخواني ولسمشر محمد خاتمي اووه(۷) کالو نه وړاندې د ایران په شمال کې دګرګیانو غونډې ته په خپله وینا کې په دې ټینګار وکړچې:«در این دنیا نمی توان از کثرت صرفنظر کرد» (ولولئ: زیرکیار، ملي ستم، ملیت او خراسان، لاهور، ملت پریس، ۱۳۸۰لمریز، اپریل۲۰۰۱ زیږ. خپروونکی: د پښتني کولتور د ودې ټولنه، جرمني).

دافغانستان مفکر، غیرتمن او فقیرو زیر محمد ګل مومند چې د کابل ښارپه(اندرابیو) کې زیږیدلی واو په اتیا کلنۍ کې د همدغه ښارد(بریکوټ) د سیمې په یو عادي ختین کرایي کور کې په حق ورسید(۱۳۴۳لمریز، ۱۹۲۴(زیږیز)، په خپل یو شعرکی د نبي منځ ویشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دې کمال خپله ژبه هیرول بې کمالي ده

زما په نیمګړی اند، په ورورستني شاهي اساسي قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۲۴) کې دفارسي په ځای دري ټکی خوندي شو، ددې لپاره چې د شاهي کورني لپاره اسانتیا راولي. شاهي خیل او درباریان په پښتو کې امیږ(نالوستي، بې سواده)وو. په خپله پاچا محمد ظاهرشاه او د کورني نورغړي یې د لړزاند هویت په کړاو اخته وو چې په ساپوهنه یاني سایکلوجي کې ورته[297] (سرحدي سړی) وایي. بس پاچاغټ(چم) وکړاو ځان یې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړچې فارسي ته په اساسي قانون کې دري و وایي. د پاچا لپاره د رسمي شرم رفع کول مهم وو، نه د ملي شرم. اوس خو افغانستان چې د(۹۱۱) له بخولي(فاجعی) سره جوخت پري امپریالیستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل او دریمه سقاوي راغله.[298] (د مسعود او رباني سرک الطوایفي ته دوهمه سقاوي ویل کیږي، اپریل ۱۹۹۲ سپټمبر۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دویمه سقاوي. دویم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ال،۲۰۰۱ زییز).

هغه مهال چې زه د برلین په ازاد پوهنتون[299] کې د واکپوهنې(سیاسي علومو) استادوم، یو انګریز چې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره د هڅپوهنې (ایتنولوجي) استاد و راته ځان راوپیژاند: ده د پروان

---

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړې سیمه کې بنا یسته ډېر وخت په خیر نه تیر کړی و. (زه دلته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سر و مال زیان ور سیږي). دغه شیرونکی دیو جومات د مُلاله خولې چې دبچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا دغږله مخې دغه شعر ولیکم او بیا یې ورته په جرمنی و ژباړم. همدغسې مې وکړل. د دغه شعر سریز بیتونه داسې وو:

سقاو نو مې یو غل و جوړ کړی یې سره چل و

بسته پرې کو هد امان شو پارسیوانو خوبا یې وه

ځوو رځې پاچاهې وه

سرداران په تصادفي لحاظ (په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي (کولتوري) لحاظ ورته د احمد شاه بابې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په شیر وو. وزیر محمد ګل مومند به شلخیانو (لمبر بدلو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوره (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیږه مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د سترګه ور او غوږن (باخبره) محمد ګل مومند په اند، باید ملي ژبه (د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښوونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. د هغه د کشرورور عبدالکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمد ګل مومند سره په ایبکو (سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه په فارسي غږیده. خو محمد ګل مومند ورسره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې «زه په پښتو پوهیږم خو ویلی یې نه شم» محمد ګل مومند ورغبرګه کړه چې: «صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلی نه شم». ولولی زماد **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکي ویناوې. خپرندوی: پښتو یون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته ۳۴۱ مخ،

کولتوري امپرتیا (بې سوادي) ددې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزې وشلوي. د افغانستان یو غټ کړکیچ په هغه توپیر راڅرخي چې د سیاسي هیوادوال (تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالۍ (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي برید ونو کې خاپوړې کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دي او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** المریز) کې د افغانستان لومړی لیکلی اساسي قانون (نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او ورپسې د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته ددې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال (سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیري پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کی کړکیچ په دی کی دی چی سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوی خو له مسولیت نه ډه ډه کوی اوپه رسمی دولتی مقامونوکی په عمل کی ملی رسمی کفایت نه منی. په بله وینا ، په رسمی موسساتی ډګر(دولت) کی یوه ډله بشپړ امتیا زلری چی په دولت کی دخپلی ژبی(فارسی دری) انحصار ټینګ کړی او مقابل اړخ(اکثریت) له دی نه محروم کړی چی خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسی سره مساوی مقام ته جګه کړی.

ژبه له دی نه ډیره جګه ده چی یو اځی اویو اځی دپوهاوی(افهام وتفهیم) وسیلی ته راټیټه شی. دسپی غپل یا سونګیدل سړی په خطریا خوښی پوهوی، خود هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان دمعنوی(غیری مادی) کولتورچینه ده، د زړه اوفکر ارمانونه اورازونه په الفاظو کی رانغاړی او راتلونکو نسلونو ته یی رسوی. لکه په اینه کی چی د انسان مونه لید له کیږی، په ژبه کی د مغزو او زړه بی جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږی. هو ، ژبه دپوهاوی(افهام او تفهیم) لوبښی هم دی.

دامریکی دنیواک په چاپیریال کی په افغانستان باندی په ورتپل شوی اساسی قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زییږ) کی «پښتو او دری د دولت رسمی ژبی دی»(ماده ۱۶)

دلته د(او)ټکی دکلک پام وړ دی. د «او» ټکی مساوی په «یا» نه دی. یانی د اساسی قانون دشپاړسمی(۱۶) مادی پورتنی جمله مساوی په دی جمله نه ده: پښتو یا دری د دولت رسمی ژبه ده؟! خوغیر-پښتون افغانان د رسمی دولتی وظیفی په اجرا کولو کی له سپین سترګی نه کار اخلی، د اساسی قانون دشپاړسمی مادی په ذکرشوی جمله کی د «او» له ټکی نه سترګی پټوی، اوپه دی ډول په خپله رسمی ملی بی کفایتی څپونی غوړوی. به کال۲۰۰۵ کی یوپښتون افغان امریکی ته د ژورنالیستی زده کړو لپاره راغلی و. ماټلفونی روغبړ اوپیژندګلوی نه وروسته هغه وپوښته چی په کابل کی یی څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یی کړه چی دیولوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان دغه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. دغه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسی هیوادوال دی چی حقوق خوندورکوی، خو کولتوری هیوادوال نه دی چی زړونه کوشیرکړی

موخه(هدف) دانه دی چی په دولتی ادارو کی یو ماموریه یوه رسمی ژبه بسنه کوی ؛ موخه دانه ده چی په دولتی اداروکی به ملی کفایت یا په دې ژبه کی ښودل کیږی یا په هغه بله کی؛ موخه دانه ده چی په دولتی اداروکی دی ملی کفایت په کلتوری بی کفایتی او امتیازو چلیږی. موخه دانه ده چی په کلتوری لحاظ بی کفایته یا کم کفایته رسمی مامور دې ژباړن ولری، او په دې ډول دې ملی بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شی.

موخه داده چی ځنځیرونه دی غوڅ شی. هغه ځنځیرونه چی ماشومان د ملی ټولنی له جوړولو نه محروموی، هغه ځنځیرونه چی دمتقابل درناوی(احترام) اوعملی ورورولی ارمان یی شنډ کړی هغه ځنځیرونه چی ملی پیژاند(هویت) او ملی شعور ته یی پاټکونه اچولی دی. کولتوری هیوادوالی(تابعیت) واقعی پوهاوی(افهام) ته ښه راغلاست وایی. هغه پوهاوی ته چی د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروی، متقابل احترام رامنځته کوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروروليغښتلي کوی، اودملي ټولني په جوړولو کی کو اند (فغال) رول لوبوی. په ملي ټولنه کی به هم د سياسي- حقوقی هيوادوال (تبعه) چغه اوريدل کيږی او هم به د کولتوری هيوادوال[301] وروری به په حساب چليږی تر هغه چی د سياسی هيوادوال او کولتوری هيوادوال ترمنځ امتياز پای ته ورسيږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کې

د پښتنو واکمنان(که زرین زي وو او که ختين زي، که بريښنا خيل وو او که تورتم خيل) عموماً ټول لږو ډير په دې بې کمالۍ کې سرتيري وو چې په خپل دربار کې خپلې ژبې ته پاملنه ونيسي او په خپل ټاټوبي کې د ملت د معنوي کلتور دا ړه ماران شي. دغسي ناوړه اعمال نور د زغم وړنه دي. شلخې تجربې ښيي چې شلخيان د پښتانه حيثيت نه شي ساتلى.

باچاخان د ننګرهار ولايت په يوه ولسوالۍ کې ميلمه شوى و. يوه سړي ورسره سترې مشې په پارسي وکړل. په ځنګ کې يو بل سړي ورته وويل چې باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دې ورسره سترې مشې کړې وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زموږ غټان په کابل کې پارسي وايي. مافکر وکړ چې باچاخان(فخر افغان) به لکه د نوروغټانو په شان پښتو پريښې وي او په پارسي به اخته شوی وي!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمريز هجري(۱۹۴۴ زيږيز) کې په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلي غلام حضرت کوشان د دې فرصت وموند چې «د پښتو سره د مينې» له امله د (پټې خزانې) انګريزي ژباړه تکميله کړي. پټه خزانه په انګريزي ژبه کې هغه مهال په کابل کې چاپ(۱۳۵۸ لمريز، ۱۹۷۹ زيږيز) شوه چې رټلې نورمحمد تره کې ارګ په پښتو چلاوه. په دې ډول ښاغلي کوشان ظاهراً د پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کې به پرې هسک ځښتن پوهيږي. په افغانستان کې به چې د استقلال په جشن پسې جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کيده، نو د کابل ښاروال(پارسي ژبې افغان ورور) به د کاغذ له مخې خپله وينا په پښتو اوروله، خو په کابل کې به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتې روژه نيولې وه او ټولې ويناګانې به يې په پارسي کولې. دغه طرزالعمل داسې هم تعبيريدلای شي چې پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نوروالفاظو: د کابل ښاروال ښاغلي ډاکټر سهيل پښتو د کابل ښار په چاپيريال کې له ښاغلي عبدالمنان دردمند زده کړه ترڅو د يوه افغان په حيث خپل ورسپارلې شوې رسمي تمثيلي وظيفه د پښتونستان په جشن کې سرته ورسوي، خود «برادران ارګ» معذرت به داسې معلوميده چې د کابل ښاردوي بې پښتو کړې دی(عذر بدتر از ګناه!).

مکناټن[302] دا اړتيا له مخې پښتو زده کړې وه، خو برادران ارګ په خپل ارګ کې پښتو ته دا اړتيا احساس نه درلود، او چې په ارګ کې پښتو ته اړتيا نه وه نود دربار په دولت کې به ورته ولې اړتيا وی! حميدکشميري په خپله «اکبرنامه» (۱۲۶۰ هجري سپوږميز کال) کې وايي:

شنيد اين سخن لات جنګي تمام که اموخته بود پشتو کلام

---

[302] - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې دوزير محمد اکبرخان او مکناټن ترمنځ د خبرو په جريان کې د مکناټن له خوا د وزير محمد اکبر تياری انځور شوی دی، او «لات» دلوړ[303] يا سردار يانی مکناټن په مفهوم استعمال شوی دی(ولولی: غوث خيبری، «د برنس او مکناټن د وژل کيدو پيښې» ، دعوت، پرله پسی ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د سمبر۱۹۹۲) .

اټکل څلورنيم کاله وړاندې په(۱۹۹۳) زيږيز کال کې يوه سپين ږيری پښتون د امريکې د(لاس انجلس) دښار په «افغانستان ږغ راډيو» کې مرکه لرله. (اوريدونکو به د ټليفون له لارې پوښتنې او تبصرې کولې او دراډيو له لارې به يې ځوابونه اوريدل) . په ارگ کې د پښتنود قوميانو يو لرې قومي(يو سپين ږيری سردار صاحب چې پخوا يې په کابل کې «کارهای فرهنگی وادبی» سر ته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډيو کې د پښتو(«افغانی») په اوريدلو سره يو څه بې حوصلې شو. «اين مرد فاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپين ږيری افغان ته چې په «افغانی» (پښتو) يې په افغانستان ږغ راډيو کې توضيحات ورکول، په دې الفاظو واگواښيده: «اغای(و) چې پوف ميکنی مانمی فهميم، مردم نمی فهمند، اين راديو مردم است و شما پوف کرده راهی استين».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان دوگړو د اکثريت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه گڼي(«مردم نمی فهمند») ، او نری احتمال لري چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وی او افغانی به د افغانستان غيری مردمی(يانی درباری) ژبه وی؟ !ښاغلي«و» [«و» مې د پښتنو مره کچې د نوم د مخفف په څير استعمال کړی دی] د سردار صاحب په ناروا غوښتنې «پوف»(پښتو) زندی کړه، خپلو خبروته يې په «راديو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، او دفاضل سردار صاحب په خپله ژبه يې د سردار صاحب شعور د حافظ شيرازی په دې شعر ټکور کړ:

پدرم روضه رضوان بيک خوشه گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم

(د زياتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصر الله نيازی، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ايينه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ،مخونه ۱۵۷ـ۱۵۸) .

اعليحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلويښت(۴۰) کاله واکمن و(۱۹۳۳ زيږيز تر ۱۹۷۳) . که هغه په کال کې يو ځلې(د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او يا دلوی اختر په مناسبت) په پښتو ويناکړې وای، نوډيرگومان کوم چې د اعليحضرت صدراعظمانو، وزيرانو، جنرالانو، سفيرانو او.... به هم دغه لار خپله کړې وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عمليه په دربار کې له برمتې(يرغمل) څخه خلاصه شوی وای. په دربار کې د پښتو يرغمل کيدل او له دربار څخه بهر د پارسی وانو خويندو او وړونو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د يو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملي ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسميت و مينده

[303] - Lord

[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودرباراود درباردولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځيدل. په دې عمليه کې د پښتانه بچيان په خپل هيواد، په خپل پايتخت، او په خپل دربارکې د بې پښتو شو يو دربارخيلو په لاس بې پښتو شول. اودلرې پښتونخوادیوه تکړه ځيرونکي په الفاظو «پښتون په دريم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانو خويندو او ورونو چې غيرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه بايد له دوی څخه زده کړه وکړي. رټ (کلک، وتلې، جدي) پښتانه بايد هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړي چې د دربار په بازارکې يې پښتو خرڅه کړې ده او دلستونې ماران ګرځيدلي دي.

په شلمه پيړۍ کې افغانستان يو پښتون و زيرد رلود چې غيرتمن مسلمان اودتکړه فکرخاوندو. له دې کبله به روغه وې چې د پښتو (ژبې او پښتونوالي) په هکله دده نظر په لنډه ډول دروپيژنم:

«پښتو بابا» (محمدګل مومند) د کابل ښارپه (اندرابيو) کې زيږيدلی واوددغه ښارد (بريکوټ) په سيمه کې په يوه خټين کرايي کوركې داتيا کلنی په عمرپه حق ورسيد (۱۳۴۳ المريز، ۱۹۶۴ زېيږ). دې سربيره پردې چې وزيرو، اولسي ژوند يې لاره، دتکړه فکرخاوند و، اوعمل يې له نظرڅخه نه پټيده. وزيرمحدګل مومند وايي چې «دپښتو دترويج اوتعميم دپاره په هرډول چې لازم اوممکن وي په يو منظم طورپښتو وخوځوله شي، پښتانه وينښ کړې شي.» دلته د «منظم طور» ټکي د ډيرپام وړ دی. مفکرمحمدګل مومند داسې سپارښتنه کوي چې دپښتنو پوهان دې اهمې چارې لومړی، معمولي چارې وروسته، اوکيفي اوذوقي شيانو ته دې په پای کې پام وکړي پوهان بايدترهرڅه دمخه «سمدلاسه درسي کتابونه» دښونځيو او مدرسو دپاره «تاليف او ترجمه کړي». په درسي کتابونو کې دې د زده کوونکو پام «دين، اخلاق، اداب، خپلو خصايلو او ملي خصايصو ته وشي. دماشومتيانه دې داشيان په زړه اودماغ کې ځای ونيسي، اودپښتانه بچي دې پښتانه شي». دپښتو بابا په اند علم د زده کړې لپاره مورنۍ ژبه ډيرارزښت لري. ځکه خودې ټينګار کوي چې «علوم اوفنون درست په پښتو واړوو». محمدګل مومند پښتانه بيزوګان نه ګڼي چې «په هرڅه کې به د نورو پيښې کوو». دې زياتوي چې «موږ بې نومه او بې نښې نه يو، ورکوټي ولس هم نه يو. موږ داسيا په مينځ کې د نامه خاوندان يو.... اومهم جغرافيايي موقعيت لرو». محمدګل مومند په دې واقعيت پوهيږي چې «د فن اوصنايعوله پلوه» پښتانه لويد يزو هيوادونو ته د زده کړې لپاره اړدي: «ځمونږ دين هم مونږته امرکوي چې (الحکمةضالةَ المومن اينماوجده اخذه). خوپرته له دغه نه ددوی نورڅه ته اړنه يو اونه ښايي چې په هرڅه کې ددوی پيښې وکړو... اوددوی هرڅه په پټو سترګو ومنو». محمدګل مومند دحکومت په ماهيت پوه دی اوپه ډاګه وايي چې « حکومت د بې پښتو ګې له امله اريان دی، اولاره يې ورکه کړې ده ! اواولس د بې پښتوګې له لاسه بې پته، خوار، زاراوورک دی؟ټول د بې پښتوګې په اورسوی يو...» اوس نو پوښتنه داده چې پښتو بابا (محمدګل مومند) «پښتو» څه ته وايي؟ دده په فکرپښتو که له يوې خوا دپښتو ژبه ده نوله بلې خوا دپښتنو د ژوند طرز يانې «پښتونولي» ده. «پښتو ويېل، پښتوکول، پښتو چلول دي» اولکه «روح په کالبد کې» دپښتنو په ټولنه کې ارزښت لري. «پښتو دين، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمدګل مومند په اند « پښتو زړه ورتوب دی، ځکه پښتانه په دې خبره ايمان لري چې ګټه اوتاوان، عزت اوذلت هرڅه دخدای نه دی. بې دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا را دی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک څښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله او ملک واکمن کړی، دکار سړی په کی شته کړی او دغی بدحالی نه نجات ورکاندی».
محمدګل مومند په دی فکر دی چی دیوه ملت د ژبی لری او بری دهغه د ژوند دبد مرغۍ او نیکمرغۍ سره اړوند لری.
« که دیو ملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نوما نایی دا ده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، څواک اوژوند یی بشپړیا نیمګړی دپردی او دبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چو کیږی ترڅو چی محوه شی». په«لنډ» ډول:« ژبه دملی موجودیت، هوساتوب او سعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستنه ده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه باید وساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتود رستوا ړینوته» ځواب وو ایی. د مفکر محمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل او دبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریا په غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کونډۍ ختي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خو سره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډ کی پښتو او پښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز= م۱۹۵۸/۱۹۵۹ ؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند، دپښتود ژبی لیاره لیا پښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خوا په لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷المریزچی ۱۹۳۸ زیږیځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ـ تکړه پښتانه بایدیو علمی او سیاسی سازمان ولری چی د محمدګل مومند په وینا «پښتو په منظم طورو خوځوله شی» او «پښتانه وېښ کړی شی». زما په وړاندیز دغه ډول سازمان ته«دپښتو عمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غټه وظیفه به داوی چی دپښتو سره پښتو وکړی، په ملی ژبه پښتو تنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی باید دهغو افغانانو، په تیره دهغو پښتنو کړنو ته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یا غیری شعوری ډول د ملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی او دټول افغانستان دملی هویت دساتلو پوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیا ده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زماني د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.

۳ – پښتو نه یوازې په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیا لري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلې شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي. د پېښور په پښتو اکېډیمي کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبرې وشي.

۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.

۵ – پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوا مو د خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.

۶ – د پښتو کلتوري ـ هنري اړخ یا نې ټنګ ټکور (موسیقي)، ملي اتڼ، انځورونو، او ډرامو ته پاملرنه حتمي ده.

۷ ـ د دولت او حکومت مشران باید رسمي ویناګانې او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.

۸ ـ د پښتو لیک یا لیک لارې یوکولو (املایي یوشانوالي) ته کلکه اړتیا ده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به ناشونې وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتوګانې» زده کړي. د هر چاخوښه چې یو ټکی څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره دا ده چې ذکر شوی ټکی په یوه شکل ولیکل شي. یانې: ویل یې ستاخو لیکل یې د ټولو!

د بېلګې په توګه «زمونږ، زمونر، څمونږ، زمنګ، څمنګ» ټکو ته ستاسې پام راګرځوم: «زومږ»، «څموږ»، «زمنګ» او «څمنګ» هر یو ټکی څلور (۴) توري لري او لیکل یې (د «زمونږ» او «څمونږ» په تناسب) لږ ځای او لږ وخت نیسي، یانې د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دی. که د ټایپ او چاپ لپاره د کمپیوټر د تورو دړه[306] په کار ولو یږي، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوټر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا کلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.

۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید ژر تر ژره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بیلا بیلو چارو کې دې ورڅخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دې ته ډېر اړ دي چې د زماني د شرایطو په کچ وینښ شي او د فکر په

---

306 - Keyboard

307 - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکي سيالۍ ته چمتوشي.

۱۰-په اساسي قانون کې دیوې ژبې«ملي» یا «رسمي» حیثیت خوندي کول یو قانوني -رسمي ټینګاردی چې ددولت په اداري، تعلیمي، اقتصادي، اوتبلیغاتو عملیاتوکې دهغې ژبې دچلن لپاره دیولیکلي سند اهمیت لرلی شي. په اساسي قانون کې باید پښتو دافغانستان رسمي ژبه وبلل شي اوحکومت دې ته اړشي چې په دغه لارکې عملي ګامونه واخلي. خوکه په عین وخت کښې« دپښتوعمل جرګه » فعاله نه وي، نود اساسي قانون ټینګاربه هغسي پنچرشي لکه پخواچې یوې تشې خبرې ته راټيټ شوی و.

که په پای کې زماڅخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کې دپښتوپه رسمي کیدا باندې په اساسي قانون کې ټینګارغواړم اوکه دپښتو چلن په ارګ کې؟دتیرو ترخوتجربوڅخه دزده کړې په مټ زما(زیرک یار) ځواب داسې دی:

« زه پښتوپه ارګ کې غواړم ځکه بې پښتوارګ دپښتومرګ دی؟ !»

دربار(حکومتي مرکز) چې بې پښتو وي، نوپښتوبه درسمي کیدا په لوړې له ټولنیزاتبار[308] څخه لویدلې وي اوډیره به ناشونې وي چې ددربار دفتر، مطبوعات، دزده کړې موسسې، بازار اونورراشه درشه[309] دملي ژبې دپرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړکړې شي.

پـــای

ډاکټرزیرک یار

د نومبر۱۲، ۱۹۹۷ زیږیځ کال

[308] - Prestige

[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتاناموکي او فارسي په ارګ کي

سروکار د خلګو دی له ژبې د سرکار سره
کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي
(ګومان کوم دا روا ښاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعر دی. زیرکیار)

زما په اند ،ترن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتو نازولی دي: یو یې پوهاند بها الدین مجروح دی چې د ساپوهنی او فلسفی په برید و نو کی د نیمی شپی لاروی شوی و ، او ما به ورته شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیر المنورین وایه. د امریکی یو تیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خو د لومړی ځل لپاره یې بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کی ومیند. د دی لپاره چی د امریکی بهرنی سیاست له نږدی وویني، باید اورورک[311] په خپله جهاد وویني چی څرنګه چلیده. په کال(۱۹۸۹) کی یې جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید او دی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یو روڼ اندی «منور» لاره خو هغه هم وو ژل شو «او دا سی نور».(ولولی زما د چاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک:« د نوی سیا ست الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټر ما ماوچی زه یې د ساپوهنی او پښتو نوالی خان ګڼم. په پښتني ټولنه کی خان د پګړی خاوند او وتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال نولس سوه اتیا(۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښور نه فرانکفورت ښار(د هغه مهال لویدیز جرمنی) ته کډوال شوم. یو څو ورځی وروسته ډاکټر ما ماله ستوری له کولن ښار نه فرانکفورت ښار ته زما د ستړی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کی، دلته د ډاکټر ما ما دوه(۲) پوښتني او زما دوه ځوابونه پام وړ ګڼم: ویې پوښتلم چی باچا خان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «دا د روس او امریکن جنګ دی.» ویې پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښور ته لاړم او بیا د یوی میاشتی په اوږدو کی له پیښور نه لویدیز جرمنی ته کډوال شوم؟ ورته ومی ویل چی له کابل نه مې تن را خلاص کړ او له پیښور نه مې

---

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(دا هغه مهال وچې نږدې شپږ میاشتې وړاندې دکال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا و په پیښورکې هم سیاسي خیرات مخ په تودیدلوو). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې، دکال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ماد افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول«ماما» وو ایه. ده هم سمدلاسه په خوریي ونا زولم. دا هغه مهال وچې موږ دواړه دلوید یزجرمنی په ګویتي پوهنتون کې پوهیدونکی(محصلین) وو. له همهغې ورځې راهیسې زه یې خوریي یم او دی مې ماما. کله چــې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکټرماما» وړاندې کړم. ډاکټرماما(کبیرمرداد خیل ستوری) یودیرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زیبږکال ۱۹۷۵ کې دکړنې د ساپوهنې دنړۍ والې ټولنې (انیټرنیشل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجی) غړیتوب لاسته راوړ.

ماد ډاکټرماماستوری دری(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او«ژب سا پوهنه». دری واړه کتابونه په پیښورکې«دپښتو نخوادپوهنې دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکټرماماهغه پوهنیزکتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجی) دپښتوژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلې ده.

زمادمعلوماتوله مخې، ډاکټرماماستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.

دډاکترماماستوری دغه سړیتوب دهغه دسیاسي سترګه ورتیاغتـه ځانګړتیاښیي. د شورویانوله یرغل راوروسته ترنن پورې شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلې دی. ډاکټرماماستوري دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالې په کلکوالې یې وزرې غوړولي وي. «دقلم توره» دډاکټرماماستوري د شعرونوټولګه ده، په مابا ندې یې د«یوټبر» شعرډیراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماماسیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) ورښیي:

یـوه ورځـې چـا ویلـې چې اسمان ته مې کتلې
یوه غـټه وریځـه راغـله دوه وړې یې ښکلـولې
وړې شوې غټې کې غیبې بیامو سـترګونه لید لې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چـې دمورغیږې ته تللې
دیـوکورد یـوټبروی د یـوبل نـه ځـاریدلې
چې همجنس وې جمع کیږی عـقـل کـله بیـلـولې
په ویشلې پښتون قام یــې ستوری اوښکې تویولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیر کال(۲۰۰۵) می د ډاکټر ماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیې غړند څرګند یده. راته ویی ویل چی زړه یی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه یې زور رانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعر زما د سایبزوپیښبنود واړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټر ماما راته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه«لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یی مطلب زماد اچغه(شعار) وه:
«بې پښتو ارګ د پښتنو مرګ دی !» ورغبرګه می کړه چی ګوره ماما «دغتې کتې د ماستو» چل را سره ونکړې. «دغتې کاتې ماسته» هغه ټکي و وچی ډاکټر ماما یی د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټر ماما راته په جرمنی کی دغتې کتې د ماستو کیسه داسی کړی وه:
یوې کونړئ موربه خپلو هغو ماشومانو ته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یی یوبل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږ وویل چی هغه ته به دغتې کتې ماسته ورکوي! غلي ځوی له ښایسته او ږدی مودی وروسته پوه شو چی ماسته یی نه ورخوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یی څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریونیولی و. مورپری پوه شوه. سم د لاسه یی له ټینګو ماستویوغټ کنډولی ورکړ، خوغلي ځوی یی په ژړا لاس پوري کړ. موریی دځان سره ګوریدله چی غلي ځوی یی ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چی د ټینګو ماستو د کنډولي سره دې دغتې کتې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګو ماستو د کتې واکمن شوا وهغو نورو خویندو وروڼو ته یی دغتې کتې ماسته ورپریښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټر ماماته وویل چی اوس امریکه پښتنو ته په افغانستان کی دغتې کتې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.
زماله هغې«لنډې جملې» نه چی ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زمامنلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری د ناروغی په حال کی هم د پښتو پتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چی دوی خوخلکیا ن نه دی چی په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتڼونه کول ! ډاکټر ماما وپوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چی پښتو له ارګ نه شړل شوی ده، خوپه ګوا نتانا موکی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټر ماما خوله ګوری ګوری شوه، ډیریی وخندل، اوزیاته یی کړه چی زه هم دپوهاند...په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم
دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی د امریکی دیرغل په لومړیو وختونوکی د امریکی دملی امنیت دجرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه«تش مشر»(فیګرهیډ) اوحامد کرزی«کوچنی مشر»(ماینرټرا یبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چی د افغانستان وګړو اکثریت(پښتانه) د ظاهرخان اوکرزی په واسطه وغولوی اوله دی لاری په افغانستان کی د کلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلوته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زما او ډاکتر ماما وروستني خواله. اوس نو پوښتنه دا ده چې ډاکټر ماما کبیرمیرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟

ډاکټر ماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظر په کچه ډیر د عمل خاوند و. که په پېښور کې یې د پښتونخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمني کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکټر ماما کبیرمیرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشر او د دې ګوند د بنسټ اېښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړ کړی و..

که د شاعري په نړۍ کې په ډاکټر ماما ستوري باندې د اجمل خټک د ګل بڼ وړمه لګیدلی وه، نو په سیاست کې یانې د پښتنو دیووالی، خپلواکي او سوکالي لپاره ور باندې د باچا خان (فخرافغان) د نظر او عمل پیرزوینه شوی وه.

پښتو ژبه د ډاکټر ماما ستوري لیلا وه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل یې له ملي پیژاند (هویت) ناشونی کاردی، او ملي پیژاند په پښتو ژبه رامنځته کیدلی او ټینګیدلی شی، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوی ده. د افغانستان نوري خوږې ژبې د غه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوند کې ډاکټر ماما کبیرمیرداد خیل ستوري هغه لار خپله کړې ده چې د افغانستان مفکر او فقیر وزیر محمد ګل مومند یې سپارښتنه کړې وه – هغه وزیر چې د کابل ښار په بریکوټ کې یې په یوه ختین کرایي کورکې ساوختله، په هغه ختین کورکې چې عبد العزیز خاوري به «پښتوارګ» ګڼه

د ډاکټر ماما ستوري له برکته، پښتون سوشل د موکراټیک ګوند په یو ډول سیاسي دیره واوښت چې د هر ډول سیاسي یا دیني پښتون د رناوي پکې کیږي. ډاکټر ماما کبیرمیرداد خیل ستوري په هډ پښتون، په پرګنه یوسفزی، او په ټبر میرداد خیل دی. ډاکټر ماما ستوري د بري پښتونخوا د کونړ په تنر نومې کلي کې زیږیدلی و او په جرمني کې یې د زیږ کال ۲۰۰۲ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل د ورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک څښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري د رنې کورنې

او د پښتنو د ټولنیزولسولیز ګوند پاتې مشرتابه ته خواخوږي او تسلیت وړاندې کوم. منلې ډاکټر ماما ستوري د ملي سیاست سترګور، زړه ور او نوښتګر شخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډیر څه په میراث او ارمان ورسیدل. زما په اند، اوس د پښتنو د ټولنیزولسولیز ګوند مسولیت دی چې د خپل جرګه مار مشر او ښاد ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په کړنلار وخوځیږي.

ډاکټر رحمت ربی زیرک یار

---

[313] - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلیفورنیا ایالت، د توزند أکس (زرخیږه) ښار.
پای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۲

ژبـ سـیاسـت او ژبـ پـلان: مـلي او رسـمي ژبـې

ننتـــــــوځ

« قوهٔ الانسان فی عقله و لسانه» د پوهنی دډاکټر او ستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.[314] «
ډاکټر ولستر په شپږویشت (۲۲) ژبو پوهیږی او کتاب یی «د نړی» دغتو ژبو لومړنی تاریخ دی.
پښتو بابا محمد ګل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقیرو زیروچی د کابل د ښارد بریکوټ په سیمه کی یی په عادی ختین کرایی کورکی په اتیا کلنی کی ساوختله (۱۳۴۳ المریز ۱۹۲۴ زییزکال). هغه د ژبی په اهمیت پوهیده، دټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنی لپاره یی پښتو یو پوخ مورچل ګاڼه، اوله دی امله یی د ملی ژبی پښتو په تعمیم او ترویج ټینګار کاوه.
مفکر محمد ګل مومند په دی فکروچی د یوه ملت د ژبی لری اوبری د هغه د ژوند د بدمرغی او نیکمرغی سره تړاو لری: « که د یوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نو مانا یی داده چی: «په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک او ژوند یی بشپړ لیا نیمګړی د پردی او د بل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی تر څوچی محوه شی.» په «لـنډ» ډول: «ژبه د ملی موجودیت، هوسـاتوب او سعـادت، دلوړوالی او جګوالی سـتنه ده.» د دغـه اهمیت له امـله «ژبـه بایـد وساتـله شی، وپالله شی، وروزلـه شی، ارتـه کړلـه شی، علمـــی شـی، ادبـی شـی، په هرحیث سـره د ملت درسـتوا ړیـنوته» ځواب ووایی. د مفکرو زیر محمد ګل مومند په اند، «پوه سړی خپل او دبل مال پـیژنی....غیرت، لوړهمت، روغه پوهه (عقل سلیم) دغه نه منی او نه پریږدی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک یی ښکاره لیا په غلا یوسی او کورتنی لاندی کړی.» (محـمد ګـل مـومند ،د پښتو ژبی لیاره لیا پښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت [رښتیا] له خوا په لاهور کې چاپ شو ،بلخ ۱۳۱۷ المریز = ۱۹۳۸ زییز). تر او سه زمور پوهه داده چی انسانان له بل هرټولنیز موجود نه زیات سیاسی ژوي دي. پـه طبیعت کـی هرشی ګټوره وظیفه لری، او انسانان یوا ځینی ژوی دی چی طبیعت وربانـدی دوینا پیر زوینه کړی

---

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوخه وای. داژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبـه وه چـی فـکرپکـی څرګند شو.

دتاریخ یوپوهاند دا استاد انوپه یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی اوبنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استادورسره سروخوځاوه، خویوه پخه پوښتـنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت اوتفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی اونه یی تفسیرکید لی شی. ژبی دانسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکروکړی لېترلږه اسانتیاراوستلی ده. دژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خودلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پو اسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. ښایی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږ کاله وړاندی په زییږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی «ژبه پیل دی او دهغه څه برخه ده چی موږ څوک یو».[319]

له دینه چی «ژبه پیل دی» سړی داسی هم پوهید لای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی اوهویت منشأ هم ده(«دهغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نوله بلی خوا ژبه تړون دی اوغوټه[320] ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیاهم ځان نشی خلاصولی. هغه داچی له ژبی نه دټولنیزتوپیراو اتبارلوښی هم جوړید لی شی.[321] د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیراوټولنیزمقام تومنه پرته ده. دبیلګی په ډول سینګاپوریوکوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) اوڅلوررسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین(چینایی) اوتمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصادکی دغتی برخی خاوندان دی.[323]

---

315 - Universel and basic

316 - Abstract

317 - Communication

318 - Rosen

319 - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

320 - Tie

321 - Social class differenciation

322 - Malay

323 - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې په سینګاپورکې چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنې) دي ملای ژبه ددغه هیواد ملي ژبه ده، د سینګاپوریانو د پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. داسرییلو ددولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او دملي احساس په پیاوړي کولو کې د عبري ژبې را ژوندي کولو سترړول لوبولی دی، اودعبري ژبې په ساتنه کې یهودي دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم.

(الف)-ملي او رسمي ژبه

د ملي اورسمي ژبې ترمنځ په توپیرکې پخپله دامریکې سترڅارنوال او دبندیانو د عذابونویوغټ پلوي حقوق پوه البرتوګونزالیس[325] ښکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۶). اوس په امریکه کې ځینې خلک په دې پسې اړم شوي دي چې انګریزي ژبه د اساسي قانون دتعدیل له لارې رسمي[326] ژبه کړي. دنورو هیوادونو دخلکو په شان، امریکایان ګډ قومي نیکونه او ګډ تاریخي احساس نلري. د ګډ دین احساس هم پکې غښتلی نه دی. ښایي له دې امله دخپل پیژاند لپاره انګریزي ژبې ته مخ وراړوي. دامریکې سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت او په خپله توضیح کې یې ملي ژبه د رسمي ژبې په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانوته وویل چې«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله ددې ملاتړ نه دی کړی چې انګریزي دې ملي ژبه شي»[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۶) لږ وروسته سپیني ماڼې خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چې خپل دولت یې نه وي جوړکړی، رسمي ژبه نه لري، خو په مقابل کې یې ملي ژبه لري. که یو ولس دخپلواکۍ په جګړه یوه ژبه کارولې وي، همغه ژبه یې چې بالعمل د ملت کیدنې هویتي چینه ده، دخپلواکۍ په ګټلو سره او دخپل ملت په جوړولو سره د رسمي ژبې وظیفه هم په غاړه اخلي. د بیلګې په ډول دوه هیوادونو ته ګوته نیسم: دامریکې په اساسي قانون کې دملي یا رسمي ژبې په اکله هیڅ نه شته. خودخپلواکۍ اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) اودوه اساسي قوانین یې په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷ کې، او اساسي قانون چې ترننه پورې چلیږي په ۱۷۸۷ زییزکال کې). له دې امله انګریزي په امریکه کې طبعاً ملي او بالعمل رسمي ژبه ده. بل مثال په افریقاکې د تازه جوړشوي دولت دی. په ایریتریا[329] کې چې نهه قومونه پکې ژوندکوي دیونیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took ‘nationa l’ language to mean what we describe as ‘ official’ lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تيګريګنا)[331] قوم پکې تر ټولو ډېر وګړي لري. خو هلته د يوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوې، د دې لپاره چې د ژبو کړکيچ رامنځته نشي. د دې په مقابل کې کيسواهيلي[332] د دغه هيواد ملي ژبه منل شوې ده، دليل يې دا دی چې کيسواهيلي د خپلو اکې په جګړه کې د سياسي سروالي پټې دراشي درشي ژبه وه.[333]
رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چليږي او په حکومت کې چليږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او يا يې عملاً د خپلو وظيفو او مسوليتونو په اداکولو کې کارولې وي (لکه په تړونونو کې، په قوانينو کې، په محکمو کې، په ګډو اعلاميو کې، او په سياسي دريځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت دشتون په حالت کې رامنځته کيږي، ياني حکومت يې اعلاموي او يا په يوډول ښيي چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکميت لاندې وي:[334]
په تاريخ کې يوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې يهودانو په فلسطين کې دولت نه لاره، د يوې سياسي ډلې[335] په ټينګار د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطين کې د انګريزي او عربي ژبو به شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زيږيز کال (۱۹۲۲) کې فلسطين د ملتونو د ټولنې[337] د پريکړې له مخې د برتانيې په حاکميت (قيمومت)[338] کې ورغی:[339]
رسمي ژبه د حکومت په ورځني فعاليت کې کارول کيږي او يو اوږګاړي ته ورته ده چې له يو بندرنه يو ښارته مالونه رسوي؛ يو لوښی (وسيله) دی چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانين، په محکمه کې د قوانينو تفسير او تطبيق، د فورمو او لايحو جوړول، د اساسي قانون تعديل، د اساسي قانون تفسير، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعليم او تربيه، تړونونه
... او اعلاميې).
د دولت شتون د يوې ژبې د رسميت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خو ملي ژبه

---

330 - UNICIF
331 - Tigrigna
332 - Kiswahili

333 - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
334 - declared by a government to be the language of the governed nation.
335 - entity
336 - Hebrew
337 - mandate
338 - League of Nations
339 - " All ordinances, official notices and official forms of the government..... shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوې، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتې ژبې او لهجې شته. بهاسا اندونیزیا[340] په اساسي قانون کې د اندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیرکیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړ ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوندورکوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګرکې د ملي ټولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټۍ» ده. امریکې ته[342] د ویلې کیدا بټۍ وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتي کنډولی» ویلې شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلا بیلو نژادونو د سلاتي کنډولي ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه یکې هغې بټۍ ته ورته ده چې بیلابیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلې کوي او راتلونکې تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکې او کوشیرونکې ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه د دفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بدمرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوې وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوی اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: «زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمایي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

[340] - Bahasa Indonesia
[341] - authencity
[342] - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپایي اتحاد[343] درویشت(۲۳) رسمي ژبې لري. فنلنډ دوه(۲) ملي ژبې لري: سوامي (فيني ژبه) او فينلند ز سوينسکا[344] یانې فنلنډي سويډني. په فنلنډ کې سويډني ژبه چې شپږ سلنې (۶٪) ویونکې لري، د دغه هیواد په هرځای کې اتبار لري. په مقابل کې یې فنلنډي ژبه چې دوه نوي سلنې(۹۲٪) ویونکې لري، په ارته کچه کارول کيږي، خو هلته هرچيرې قانوني اتبار نلري. په فنلنډ کې ځینې پوهنتونونه یوازې په فنلنډي ژبه چليږي. ټول زده کوونکي باید سويډني زده کړي. څوک چې د سويډني ژبې برې ليک ونلري، دولتي ماموریت به یې په برخه نشي. ورته شرایط په اقليتي سويډنیانو باندې چې فنلنډي ژبه زده کړي، په لږه اندازه اينبودل شوي دي.

په مالټاکې مالټايي ژبه چې اکثریت پرې پوهيږي، ملي ژبه ګڼل شوې ده، او د انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په فلپين کې فلپينو ملي ژبه ده، او د انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په پاکستان کې اردو ژبه چې اته سلنې(۸٪) وګړي پرې غږيږي، ملي ژبه ده او لارې چارې باید مینده شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزي چې په پاکستان کې د سروالي پېټي(نخبې) ژبه ده، هلته رسمي ژبه هم ده (د اپريل ۱۹۷۳ اساسي قانون، ۲۵۱ ماده: ا تر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کې د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ. د هند په اساسي قانون یا بل کوم قانون کې کومې ملي ژبې ته ګوته نه ده نیول شوې، خو هندي په اساسي قانون کې د هیواد رسمي ژبه ګڼل شوې ده. ا یالتونه کولای شي چې یو یا څو ژبې د خپلو ایالتي حکومتي چارو لپاره رسمي معرفي کړي، لکه پنجابي، بنګالي، اردو .... سانسکریت. که د مرکزي حکومت کوم لیک د هند ایالاتو یا سیموته په انګريزي ژبه استول کيږي، باید هندي ژباړه یې ورسره مل شوې وي. دلته وينو چې انګريزي ژبه هم د هند رسمي ژبه ده. د ژبني سیاست له نظره، فلپين او هند یو بل ته ورته دي. په فلپين کې هم سيمه ييزو ژبوته اجازه ورکول شوې ده چې په خپلو اړوندو سیمو کې د رسمي ژبو به څیر وکارول شي. د تاجکستان رسمي ژبه تاجکي ده. د ازبکستان رسمي ژبه ازبکي ده، او د حکومت ماموران باید په دغه ژبه وپوهيږي. د ترکمنستان رسمي ژبه ترکمني ده. د زیمبابوې[345] رسمي ژبه انګريزي ده. د مالیزیا رسمي ژبه بهاسا ميلایو[346] ده چې اکثریت پرې غږيږي. په کمبوديا کې خمير[347] قوم ستر اکثریت (۹۲٪) لري او ژبه یې چې خميرنوميږي، رسمي ژبه ده. د ولسي چین په شان، ماندارین[348] چایني ژبه د تایوان رسمي ژبه ده.

---

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني ټکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږکال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږکلونه وړاندې په زیږکال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکی(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیری»[350] په نوم تلویزیوني کارتون ډیر مینه وال لرل
د غه تلویزني کارتون په جنګي پیشو او موږک را اخرخیده. د ۲۰۰۴ زیږیز پورې به(تام او جیری) د ولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږیدل. خو وروسته مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوی کارتوني پروګرام منع کړ. یانې نور یې نه غوښتل چې تلویزني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویزني پروګرامونه د ولسي چین په رسمي ژبه یانې ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څیر پیاوړې کړي او د یوبل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یوبل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن(پخواني پیکینګ) کې چلیږي. یانې د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږکلونه وړاندې په زیږکال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷» [352] برغولی کیښود، یانې څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوی نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیډي فلمي لړۍ کې کوم بدخه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا و چې په دغه فلمي لړۍ کې «بدګرامر»[353] کارول شوی و. پورتني درې بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بدګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیری) دې څنګه

---

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغړيږي؟
ددغـودرې وا ړوپوښــتنو جـواب په يوه ټکـی کـی پروت دی: پيژاند (هويـت) !: «ژبه پيل دی».[354]

(پ)ـ د ژبې معياري کول: ژب سياست

د ژبو معياری کولو[355] ته ژب سياست (لنګويج پاليسي)[356] هم ويلی شو. هغه څه چی پاس می ورته په ترکيه، سينګاپور او ولـسی چين کی ګوته ونيوله، د ژب سـيا سـت درې بيـلګی ښيـی.

د ژبی معياری کول يو سياسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی يوی خورا مهمی ځانګړتياته ورکول کيږي: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدليږي او اوړي»:[357] د مثال په ډول په ولسی چين کی له ډيرو لهجونه د هيواد د پايتخت (بيجينګ) لهجه ماندراين درسمی ژبی به څيرغوره شوه. ځينو هيوادونود ژبی د معياری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پرمختګ او بدلون وڅيری، لکه د فرانسوی ژبی اکاډمی، د هسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هيوادونو کی د ليکدود جرګه[358] په اسراييلو کی د عبری[359] ژبی اکاډمی او د عربی ژبی اکاډمی (د عربی ژبی اکاډمی نږدی څلورمياشتی وړاندی د ۲۰۰۷ زيږيز کال په ډسمبر کی پرانيستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتوټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پيښور کی، ملـی کيسواهيلی جرګه په تانزانيا کی، د کيسواهيلی انسټيټوټ په تانزانيا کی... او کويچوا[360] اکاډمی په پيرو کی.
په دی ډول حکومتونه د ژبی د معياری کولو پريکړی کوی او د ژبی سياست ټاکی او چلوی. هو، وګړی او شخصی سکټورهم د يوی ژبی په معياری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بريښنا ييزی خپرونی عموما د مطالبود خپرولو لپاره مقررات[361] لری. انګريزی خپروونکی ويليم کاکسټن[362] د پنځلسمی زييزی پيړی په دوهمه نيمايی کی يوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری يی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغيزخوندی کړاو په دی ډول د راتلونکی انګريزی په معياری کولو کی د مټ خاوند شو. دوه (۲) نورو وګړو ډيرمهم

354 - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
355 - Standardization
356 - Language policy
357 - it varies and it changes
358 - Der rat fuer Rechtschreibung
359 - Hebrew
360 - Quechua
361 - editorial guidelines
362 - Coxton
363 - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزي سیندونه(قاموسونه= ډیکشنري) رااوویستل: ډاکټر سامویل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، اونواه وبیستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. وبیستر په امریکایي انګریزي کې داسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یوڅه توپیر لاره، لکه د[366] (معیاري کول) او[367] (سلوک، چلن) ټکي په امریکایي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زییز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندۍ اونوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پریوتلې وې او چاپه ورځني عادي ژوند کې نه کاروله(په دې اکله به وروسته وغږېږم).
وروسته له روغ پام نه سړی وینې چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونو او ښتنود چنهولو او یوشکل کولو عملیې ته ویل کیږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یوډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډیر ځلې خلک فکر کوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه د علمي موسسو، دلیکدود د کتابونو، سیندونو(قاموسونو) او غټو خپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یواځې د یوه ټکي املایي څیره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات او ستورونه هم مهم دي. د مثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده ویناده: هغه نه غوښتل چې ښوونځي ته لاړنشي. په روغه پښتو(هغه غوښتل چې ښوونځي ته لاړشي).
د ژبې د معیاري کید لوموخه داده چې ژبه عمومي شي، یاني هرڅوک پرې په اساني سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماً په اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کیږي. پښتانه چې کلتوري ملت دي، خوملي دولت نلري، باید د خپلې ژبې د پالنې او معیاري کولو لپاره یوه بریښنابیزه جرګه ولري، د بېلګې په ډول[372] (پښتو عمل جرګه)! د دغې جرګې یوه موخه باید داوي چې د پښتو لغاتونو بریښنابیز بانک[373] جوړ کړي.
مخکې د زیږیز کال ۱۹۹۲ له انقلاب نه، انګریزي د سومالیې په حکومتي او تعلیمي ادارو کې برلاسې وه او له دې امله د برلاسې او چتې پټې ژبه وه چې له نږدې لسو سلنو(۱۰٪) نه جوړه شوې وه. شپږدیرش (۳۶) کلونه وړاندې په زیږیز کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتین توروکې د دغه هیواد رسمي ژبه شوه. یوڅو کلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیو کې په سومالي کې کافي مواد برابر شول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسو کې د زده کړې

---

364 - Johansen
365 - Webster
366 - Standardize
367 - behavior
368 - Eliezer ben - Yehuude
369 - Hebrew
370 - Sorting through the variation
371 - Formal
372 - Pashto Action Council
373 - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونې ژبې ته جګه کړې. عربې په لومړنيو او منځنيو زده کړو کې کارول کېدله. د سومالي ژبې په معياري کولو کې ګړندي ګامونه پورته شول: د دغې ژبې ليکدود ، ويې پانګې (دلغتونو ذخيرې) ، تلفظي نظام ، او لاتيني پتې (الفبا) ته کلک پام وشو ، او په (۱۹۷۲) کې لومړې ځل غټ سيند ونه (قاموسونه) را ووتل. د دې لپاره چې د خپلې رسمي ژبې اړتياوې پوره کړي ، د سومالي چارپوهانو په غټه کچه له نوې ويې پانګې (نيولوجيزم)[374] نه کار واخيست. په سومالیا کې په ۱۹۹۰ کلونو کې کورني جګړې زور ومینداو مرکزي حکومت ړنګ شو ، خو بيا هم سومالي ژبه د بيلابيلو سيمه ييزو کمنيو رسمي ژبه يا ملي ژبه پاتې شوه.

ژب سياست[375] (ت)۔

ډېرهيوادونه له ژب سياست نه کار اخلي چې له يو لړ ژبو نه عموماً ديوې ځانګړې ژبې په پلو يتوب او ملاتړ را اخرخي يا د هغې په کمزورولو او منع کولو کې لګيا وي. د تاريخ په اوږدو کې دولتونو عموماً ديوې ژبې د رسمي کولو لارغوره کړې وه. خو اوس ځينې دولتونه هڅه کوي چې سيمه ييزې ژبې له مړينې نه وساتي. ژب سياست هغه څه ته وايي چې حکومت يې د ژبې په اکله کوي: د قانون له لارې ، د محکمې د پريکړو له لارې ، او د حکومتي مقرراتو[376] له لارې ، حکومتونه غواړي چې د ژبې استعمال وټاکي ، د ملي اړتيا د پوره کولو لپاره د ژبې په زده کولو کې اسانتيا راولي ، يا داقليتي ژبو په ساتنه کې اغيزمن شي.

اوس د ژبني او کلتوري تنوع ساتنه پوهانو ، ليکوالانو ، واکيالانو (سياستمدارانو) ، او د اقليتي ټولنو مشرانو ته اهميت لري. اټکل دا سې دی چې په يوويشتمه (۲۱) پيړۍ کې به د شپږ زره ژبو نيمايي برخه د مړينې د خطر سره مخامخ شي. ديوې ژبې په خوبيالي کې دا او مړينه کې ډېر لاملونه کوا ند رول لوبوي. د محلي ژبې د ويونکو د شمير کچه ، د دولت په رسمي راشه درشه[377] کې د هغې استعمال ، د هغې د ويونکو جغرافيايي تيتوالی ، او د هغې د ويونکو ټولنيز - اقتصادي وزن. ملي ژب سياست يا د غه شرايط مهارولی شي ، يا د هغوی اغيزمنتوب پرسولی شي او د يوې ژبې د مړينې عمليه ګړندی کولای شي. د ژب سياست طريقې په لاندنيو غټو رده بنديو (کټيګورۍ) را اخرخي:

۱ – د[378] ادغام پاليسي په هغو حکومتي اقدامونو لاره وي چې د يوې ژبې يا ژبو د ادغام او ورکيدلو عمليه ګړندی کړي او په دې ډول يوه مسلطه ژبه رامنځته کړي. د ادغام سياست په پاکستان ، اندونيزيا ، سوريه ، عراق ، ايران

[374] - negologism
[375] - Language policy
[376] - Official lanauge act
[377] - Formal communication
[378] - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. دامریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ –د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې(مسلطی) ژبی ته لار اوار وی چی نوری ژبی سو که سو که وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یې په انګولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیګال، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳ –د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] دیوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. دلته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر حفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلګی یې د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرګه، ګواتیمالا ،.... او د کاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ –د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړدی چی دیوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی و رپرسرکیږي، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږی. دلته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله داسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لو مړئ ژبه وی. بیلګی یې دادی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا، تونس، لبنان، هند...او ویتنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس(۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اووه لس(۱۷) هیوادونو کی، پرتګالی په پنځه هیوادونو کی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د تونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بر ښنا ییزه چینه[383]

دیوی ژبی په تعمیم(عمومی کیدلو) کی یو څو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، د تدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهودانو د ژبې(عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندو ویت ستر رول لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

379 - non - intervention

380 - Differentiated legal status policies

381 - Valorization of the lanauge policy

382 - unilingalism

383 - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکی ژب سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږی. په جنوب ختیزه اسیاکی سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چی څلور(۴) رسمی ژبی لری: انګریزی، مَلې[384]، ماندارین، اوتمیل. مَلې په عین حال کی ملی ژبه هم ده. هره ژبه په بیلی بیلی ژبنۍ کورنۍ پوری تړلی ده. په سینګاپورکی ژب سیاست کوم هدفونه لری؟ هلته ژب سیاست په دی موخو راڅرخی:

۱ – په یو کوچنی دولت کی چی نه طبیعی منابع لری او نه له ساحل نه شاته زمکه لری، ژب سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړی

۲ – ژب سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کی د پوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړی

۳ – په هیوادکی د سترچینی قوم په غټو لهجوکی چی د یو بل سره پوهاوی پکی مشکل دی، ګډه وسیله راوباسی

۴ – ژبنۍ او کلتوری ټولپالنې[385] ته رسمی پتکی ورپرسرکړی

۵ – ژب سیاست باید په سینګاپوریانو کی وفاداری وپالی او پیژاند(هویت) یی غښتلی کړی – هغه هویت چی د جنوب ختیزی اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶ – ژب سیاست باید سینګاپور په هغه سیمه کی همرنګی کړی[386] چی په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږی، او ژب سیاست باید

۷ – بین المللی پیوند کلک او ګړندی کړی

سینګاپورولی انګریزی ژبه خپل اساسی رسمی ژبه کړه؟ لاملونه یی دوه دی:

۱ – انګریزی د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او دغه شان انګریزی د جنوب ختیزی اسیا د ملتونو د ټولنی[388] رسمی ژبه هم ده.

۲ – انګریزی د دريِ نوروقومی – رسمی ژبو په منځ کی «ناپییلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکی د دوه ژبتیا سیاست[390] داسی دی چی په ښوونځی کی به هرزده کوونکی دوه رسمی ژبې زده کوی: یوه به یی انګریزی وی او بله به یی مورنی ژبه وی. سینګاپوریان کلکه هڅه کوی چی مورنی ژبه او انګریزی ژبه روغه زده کړی، ځکه چی د ژبود زده کړی کنده

---

[384] - Malay
[385] - Pluralism
[386] - integrate
[387] - Malay
[388] - Association for South East Asian Nations
[389] - neutral
[390] - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلو ړو زده کړو او پوهنتوني تحصیلاتو لپاره اهمیت لري.[391]
دجنوب ختیزي اسیا د قومونو پنځه نوري ژبې هم د پوهنې او ښوونځیو په سیستم کې زده کیږي: هندي، اردو، بنګالي، پنجابي او ګجراتي. دلته وینو چې د دوه ژبتیا د سیاست له مخې، باید هر سینګاپوري انګریزي زده کړي او هر سینګاپوري باید د هیواد په یوه بله رسمي ژبه(معمولاً مورني ژبه) وپوهیږي. په دې ډول په سینګاپور کې د زده کړې نظام د دغه هیواد په پرمختګ راتاویږي او په ټولو هیوادوالو (اتباعو) کې ملي احساس او ملي تړون غښتلي کوي، او د ملي تړون د جوړولو عملیه ګړندۍ کوي. یانې تعلیمي نظام هلته د اقتصادي ودې او ملي تړون په خدمت کې دی. سینګاپوریان په دې پوهیږي چې انګریزي د یوه عملي انتفاعي لوښي په څیر کاروي، نه د یو احساسي هویتي هدف او تړون په څیر.[392]
په سینګاپور کې د مورنۍ ژبې او انګریزي ژبې په زده کړه نږدې یو انداز وخت لګیږي:

دښوونځۍ ډول	مورنۍ ژبه هره اونۍ	انګریزي هره اونۍ
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نیم ساعته دوري= پنځه ګینټې	دولس، نیم ساعته دوری= شپږګینټې
دوهمې ښوونځۍ secondary School	شپږ، څلویښت دقیقه یي دورې= څلور ګینټې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری= څلورګینټې
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلویښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری= څلورګینټې

[391] - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.
[392] - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پیړی په اوږدو کی دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] او وطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیا وه. دلومړئ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیا کلونه وړاندی په زیږدیز کال(۱۹۲۲) کی دملتونو ټولنی[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبو په شان دانګریزانو له خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثناوه چی د یوه بې هیواده اوبې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی.[398]
داسراییلو دولت نږدې شپیته کلونه وړاندی د زیږیز کال ۱۹۴۸ په می کی دلوید یزی نړی دقوی اړی په څیر په منځنی ختیز کی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا دصیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یوه وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.
یوه سړي ایلیزر بن یهودا(۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی او غنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او څوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یوائې په دینی وعظونو اودعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیوادپه اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی وو چی د یهودانو د خپلواکۍ، ملی هیواد او ملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یې جوړ کړی و. د روسیی او ترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) اودبالکان دولسونو د خپلواکی جګړو په ایلیزر بن یهودا کی یهودی ملی شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یونامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړئ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

---

[393] - Hebrew
[394] - Revitalization
[395] - Vernacularization
[396] - Leauge of Nations
[397] - mandate
[398] - " All ordinances, official notices and official forms of
[399] - Eliezer Ben- Yehudal
[400] - Father of modern Hebrew
[401] - Hebrew
[402] - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنيدا اړتيا لري، هغو مره ديته هم اړتيا لري چی د «خپلو پخوانيانو ژبې» ته راستانه شي، يانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ايليزربن يهودا لپاره د پاخون وسيله وه او د تړون سمبول. ايليزربن يهودا د هغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم يې ايليزرييځاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چی(نګه) سوچه يهودی نوم ولری: بن يهودا يې[405] نوی نوم شو. بن يهودا په ليتوانياکی په يوه دينی کورنی کی زيږيدلی و (۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی اوعربی يی زده کړی وی. بن يهودا دری غټ عملياتی پلانونه لرل: « لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، اودريم، لغات، لغات، لغات».

لکه چی وينودبن يهودا نشنليزم(ملی ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ويشت(۲۲) کلنی کی په زيږکال ۱۸۸۱کی له روسی نه فرانسی او ورپسی فلسطين ته کډه وکړه. هغه له خپلی ميرمنی نه ژمنه اخيستلی وه چی زوزات به يی په –يهودی يانی عبری ژبه کی روزل کيږی. ديبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږيدله ، خودخپل ميړه سره دکلکی ژمنی له مخی يی خپله ژبه يانی عبري[407] زده کړه

لومړی ځوی يی بن زاين بن يهودا[408] ونوماوه. بن زاين لومړی يهود وه چی دخپلی ژبی[409] په ټغرلوی شوی و. په دی ډول بن يهودااوميرمن يی ديبورا لومړئ يهودی کورنی وه چی په عبری ژبه ګړيدله

ايليزربن يهودا په جيروزالم(القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخيات اسراييل)[410] د اسراييلو بيا ژوندی کيدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه يانی نګه اوروانه ژبه. په مهاليزوکی به بن يهودا ددخپلو ليکنو لپاره نوی لغات راويستل، ځکه چی پخوانئ عبری ژبی د نوې زمانې اړتياوې اوواقعيتونه نشول منعکسولی. ايليزربن يهودا يوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412] (دعبری ژبی ځانګه). موخه يی دا وه چی دعبری ژبی پرمختګ غښتلی او اداره

---

[403] - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.
[404] - Eliezer Yitzhak perelman
[405] - Ben - Yehuda
[406] - Deborah
[407] - Hebrew
[408] - Ben – Zion Ben - Yehuda
[409] - Hebrew
[410] - Rebirth of Israel
[411] - Clear Tongue
[412] - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. پخپله ایلیزربن یهودا دعبری ژبې دجرګې مشرو (دغه ټولنه دا سراییلو د دولت له جوړېدو (۱۹۴۸) نه وروسته په (۱۹۵۳م) کې دعبري ژبې اکاډمی[413] ته جګه شوه). دعبري ژبه په جرګه کې به ایلیزربن یهودا په ورځ کې اتلس (۱۸) ګینتې لګیا وچې «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبې بشپړ سیند»[414] را وباسي.
څه کم سل (۱۰۰) کلونه وړاندې په (۱۹۱۰) کې یې د خپلو شپږو ټوکونو لومړي ټوک خپور کړ. دغه له مړینې (۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوي قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه دا یلیزربن یهودا د دوهمې میرمنې او دوهم ځوی ایهود[415] په زیار خپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کې ټول لغتونه خوندي شوي دي چې د حضرت ابراهیم (ع) له زمانې نه ترنوې زمانې پورې په عبري ژبه کې کارول شوي دي. ایلیزربن یهودا دلغتونو دراویستلو لپاره بیلابیلې نسخې وڅېړلې او له هغوی نه یې هغه لغات غوره کړل چې دنوي ورځني ژوند او دروانې ژبې لپاره ګټورو و. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کې به یې خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول او نوي لغاتونه به یې پکې معرفي کول. نوي لغتونه به یې په ډېرو لیکنو کې تکرارول او په دې ډول به یې دخپلې خپرونې دلوستونکو په مغزو کې خوندي کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبې لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وګاڼه(سفردي هغه یهودان وو چې عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالي افریقه کې اوسېدل). په دې ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کې د لویدیز په مټ نوي یهودي دولت دا سراییلو په نوم جوړ شو چې په خپله پخوانئ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلېږي.
له نن نه نوي (۹۰) کلونه وړاندې د زیبېر کال (۱۹۱۸) په اوړي کې صیهونستانو[418] د برتانیې په توافق سره په جیروزالم (القدس) کې د یوې غونډۍ یوه برخه را ونیوله، او د نړیوال صیهونیستي سازمان مشرډاکټر خایم وایځمن پکې دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتر بلفور[420] چې د انجیل په تېغرلوی شوی و، د برتانیې لومړي وزیر (۱۹۰۲ تر ۱۹۰۵) وچې بیا وروسته د لومړۍ نړیوالې جګړې په مهال د برتانیې د بهرنیو چارو وزیر (۱۹۱۲ تر ۱۹۲۱) شو. بلفور چې د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یې لومړی ځل په (۱۹۲۵) کې ولید او په القدس کې یې عبري پوهنتون پرانیست. دا سراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: زیرک یار، دنوې سیاست الجبره: دامریکې دامپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتیجۍ، پلانونه، عملیات، ډنډورې او غولونې (۱۹۸۹ تر ۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتنې کولتور دودې او پراختیا ټولنه – جرمني، چاپ ځای: ددانش خپرندوی ټولنه، پیښور، ۲۰۰۲،

413 - Hebrew lanauge Academy
414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern
415 - Ehud
416 - Zvi
417 - Sephardic
418 - Zionists
419 - Herbrew university
420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲ تر ۴۷۲.

دشلمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې يانې د اسراييل د دولت دجوړولو د کال(۱۹۴۸) پورې، عبري يوژبتيا دومره غښتلې شوې وه چې دفلسطين اتيا سلنو(۸۰٪) يهودانو دعبرې ژبې دپوهيدلو ادعاکوله. دغه شان هلته څه دپاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) يهودانو ادعاکوله چې عبري يې يو اځينۍ ژبه وه. دغه شميرنې ښيي چې دفلسطين يهودان په ځومره لنډه، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کې له ګڼ ژبتيا[421] نه ايډيالوژيک يوژبتيا[422] ته واوښتل. د اسراييلو د دولت دجوړيدلو(مي ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګريزي عملاً دوهم مقام ته راټيټه شوه، خو په عين حال کې دوهمه اغيزمنه ژبه پاتې شوه. په اسراييلو کې عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً يې مقام له انګريزي ژبې نه ښکته شو. په بله وينا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګريزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دريمې درجې رسمي ژبې پيرزوينه وشوه.

په اسراييلو کې عبري ژبه په نږدې ټولو عامه(دولتی) اوشخصی فعاليتونو کې يواځينې برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] دحکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکری، روغتيا، راډيو، تلويژن.. اوکور ژبه شوه. له نورې نړۍ نه چې يهودي کډوالان اسراييلو ته راورسيدل، دعبري ژبې د زده کړې پروګرام به يې تعقيباوه چې په(۱۹۴۹) کې د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زورواچاوه چې زرترزره عبري ژبه زده کړي. دډاکټرۍ دعلمي درجې دلاسته راوړلو تحقيقي خيړنې[426] بايد په عبري ژبه کې وليکل شي. عرب اسراييليان دلوړو پوهنو[427] لپاره مجبوردي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسراييلو کې رسمي اوکلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلونو راهيسې څوژبتيا[428] ته دمطلوبې موخې(هدف) په څيرپام وشو، بې له دې چې دعبري[429] ژبې برلاستيا زيانمنه شي. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د يهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په يهودي برخه(سکټور) کې عبري د تدريس ژبه ده، او په عربي سکتور کې عربي د تدريس ژبه ده(په نږدې شل سلنو ۲۰٪ ښوونځيو کې). په عربي ښوونځيو کې بايد عبري[430] د دوهمې ژبې په څير زده شي، او په يهودی

---

[421] - Plurilingualism

[422] - Ideological monolingualism

[423] - Hebrew
[424] - Hebrew
[425] - ulplan
[426] - dissertations
[427] - higher education
[428] - Multilingualism
[429] - Hebrew
[430] - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځیو کې باید عربي ژبه خلورکاله تدریس شي. په بین المللي ژبو کې انګریزي لومړی مقام لري چې باید د لومړئ بهرنئ ژبې په څېر زده شي. وروسته فرانسوي ده. چې د انګریزي یا عربي په ځای یا د دوهمې بهرنۍ ژبې په څېر تدریسیږي. د ژبې نوی سیاست نوي یهودي کډوال دېته هڅوي چې په مورنئ ژبه ورته تدریس ورکړل شي، او په عین حال کې په دې ټینګار شوی دی چې د ژبو د زده کړې لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په یهودي ښوونځیو کې د عربي ژبې تدریس کړکیچو(مات ګوډ) دی. د عربي ژبې د تدریس لپاره د یهودي ښځونځیو نیمایي برخه په اقلي پروګرام[431] چلیږي.[432]

اسراییل چې د دولت په څېر په (۱۹۴۸) کې په فلسطین کې را منځته شو، په لومړیو پنځوس (۵۰) کلونو کې یې ژب سیاست «یو اځې عبري» ته خدمت کاوه یانې یو اځې په عبري ژبه[433] را چاپیرو. د دغه ژب سیاست په اوږدو کې د عبري ژبې هویتي او سمبولیک وظیفه غښتلې شوه. وروسته له دې چې عبري[434] د ملي هویتي چینې په څېر څخه، ارته او برلاسې شوه، اسراییلي دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ییدیش[435] د یو هاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) د وسیلو په څېر ګټورې وګڼلې او هغوی ته یې د[436] ملي ژبني ظرفیت په څېر پاملرنه وکړه. په بله وینا، کله چې اسراییلو خپله یهودي ژبه یانې عبري د خپل ملت د هویت د ساتنې لپاره غښتلې او برلاسې کړه، نو بیا یې ګڼ ژبتیا ته په خپل سیاست کې ځای ورکړ او له دې اصل نه چې عبري ژبه «لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځید « زما ژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ت)- ژب پلان[438]

د ژبو تماسونه د یرغل او نیواک (اشغال)، د کډوالتیا، د نویو ملتونو د جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کیږي. یوه پوښتنه اهمیت لري: ژبــه کــوم مشــکلات لري؟

---

[431] - minimum program

[432] - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

[433] - Hebrew – only approach

[434] - Hebrew

[435] - Yiddish

[436] - national language capacity

[437] - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid

[438] - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحد کې د ګډې ژبې نشتوالی، د لیکلود نظام نشتوالی یا کموالی، د تخنیکي او علمي لغتونو نشتوالی...د درسي کتابونو نشتوالی یا کموالی. هرګڼ ژبې سیاسي واحد ته چې یوه یا څو ژبې پکې قوي وي او نورې پکې کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږي. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیا لري. ژب پلان په ملي سویه د ژبې د پرابلمونو (مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږي. په بله وینا، ژب پلان په ملي سویه د ژبې د مشکلاتو منظم حکومتي فعالیت ته وایي (کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دې اثر نه د ژب پلان په اکله غټې ټکې را خلم او لنډوم یې.

ژب پلان دوه برخې لري: لومړئ برخه یې د شان یا مقام ژب پلان نومیږي[441] چې په ژب سیاست را څرخي، لکه د ژبې توزیع یا ویش په بیلا بیلو قلمرونو کې (د ژبې رسمي مقام په حکومت کې، په تجارت، په زده کړه او پوهنه کې، او د روغتیا په چارو کې).

دوهمه برخه یې جسمي پلان[442] نومیږي چې د ژب سیاست په پلي کولو (اجرا) را څرخي. په جسمي پلان کې د ژبې جسمي شتون را ځي، لکه د ګرامر، املا، سیندونو (قاموسونو) د درسي کتابونو....او د لیکلو یا خطي نظام تولید. په بله وینا، د شان یا مقام پلان ته رسمي پریکړې هم ویلی شو، او جسمي پلان ته د رسمي پریکړې پلې کول ویلی شو چې د ژبې په مشخصو جسمي موادو را تاویږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو دا چې عملي شي یا نې په جسمي پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیر لږ امکان لري چې ګټور شي.

په یو هیواد کې د یوې ژبې د غښتلتیا (تقویې) لپاره مهمه ده چې څومره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس او ملي تړون مرستندوی ده، او په ملي تاریخي ځانګړتیا (پیژاند) کې څومره رول لوبولی شي، یا نې ولس ورته د خپل مال په سترګه کسې که د بل چامال یې ګڼي. ژب پلان لاندینیو سریزو فعالیتونو ته اړتیا لري:

۱ –غونډې (کنفرانسونه)

۲. ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

439 - Organized pursuit

440 - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

441 - Status planning

442 - Corpus planning

443 - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمايښتي پروژې (پايلټ پراجېکټز)[444]
۴ –حکومتی کميسون
۵ –خپلواک کميسون
۶ –د ژبی په اړوند کی دبين المللی کنفرانسونو پريکړې

ديوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندينۍ ټولنيز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرګه اومشرانوجرګه) ، محکمې، اداره، دروغتياچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړيزې رسانې (ماس ميډيا). په يوهيوادکی چی دوه ياڅو رسمي ژبې منې، ډيرارت اودقيق ژب پلان ته اړتياده. په ژب پلان کی د زده کړې اولوړوپوهنو قلمرو زښت ډيراهميت لري، ځکه دلته دنوي اوراتلونکي نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړي کرل کيدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غښتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراوارووي[445] هغه ژب پلان چی لاندنيو حالتونو ته ځواب ووايي، دبرياليتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړوشمير
۲ –داکثريت(له نيمايي نه زيات ويونکو) ژبه
۳ –داقليت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام يی ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی(داساسی قانون ماده يامادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وينا ، ليکنه)

---

[444] - Pilot projects

[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ –د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال

۳ –د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال

۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.

ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:

۱ –مجاز ژبی

۲ –هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي

۳ –د قضاوت(پریکړې) ژبې

۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:

۱ –د اجرایې ژبې

۲ –ولا یتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې

۳ –بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې

۴ –هغه ژبې چی په ایالتي او محلي اداروکې استعمالیږي

۵ –د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې

۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ث: د زده کړی او پوهنې ژبې

۱ –د وړکتون او روزنتون ژبې

۲ –د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]

۳ –د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)

۴ –د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې

۵ –هغه ژبې چی په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.

۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:

۱ –هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي

۲ –هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

[446] - په کوم ټولګی اوپه کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کیږي

۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښودونه پرې لیکل شوې وي[448]

۵ –هغـــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کیږي

۶ –هغــه متن چې د ژبو استعـمال تاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:

۱ –هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کیږي(د غټو مهالیزو د نوم ونو لیست باید مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څوځلې او په څومره شمیر خپریږي.)

۲ –هغه ژبې چې په راډیو کې کارول کیږي(په اونۍ کې څو ګینټې)

۳ –هغه ژبې چې په تلویزیون کې کارول کیږي(هره اونۍ کې څوګینټې)

۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال تاکي

ح: رسمي ژبې په عمل کې

۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟

۲ –عملاً کومې ژبې په کوموکچو(څوسلنې٪) رسمي ژبې دي؟

---

[447] - Labelling

[448] - Policy and instruction manual

[449] - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــنډيـز

انسان یوائنی ژوی دی چی د وینا پییر زوینه پري شوېده. که له یوې خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) لپاره، نوله بلې خوا ژبه تړون دی اوغوټه[450] ده د پیژاند(هویت) لپاره.

هغه ولس چی خپل دولت یې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوي، اودولتونه رسمي ژبه ټاکي. داچې ژبه ولاړه نه ده، معیاري کولوته یې اړتیاده. د ژبی په معیاري کولوکی دواړه دولت اوشخصی سکتوررول لوبوي. د ژبی دمعیاری کولوموخه داده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خومسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. ګڼ ژبتیا ارت اودقیق ژب پلان ته اړتیالری. که دوه ژبې یا ډیرې ژبې رسمي وي، باید ټولې روغې زده شي اوباید د زده کړې کنده(اندازه) یې دلوړو زده کړو اوپوهنتوني تحصیلاتولپاره اهمیت ولري

د ژب پلان موخه داده چی خلکوته د خپلې ژبې دکارولو امکان برابرکړي اوګڼ ژبتیاتشویق کړي. یوائې قانوني احکام نشي کولی چی یوه اقلیتي یا کمزوري ژبه وساتي اوغښتلې یې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختیاکی نورعوامل هم کواند رول لوبوي. بیلګې یې دادي: د ژبی دویونکوشمیر، په یوه تړلی سیمه کی دهغوی تیتوالی، دخپلی ژبی سره دهغوی مینه، دهغوی اقتصادي وزن، دهغوی سیاسی تنظیم، دهغوی د ژبی اتبار، یانې د ژبې سره مثبت پیوندلکه دولتمندي، کارمندي، تعلیم،...اواصالت احساس. دیوې محرومې شوې اوغفلت زپلې ژبې په ژوندي کولو اوپرمختیاکې څلورپریکړې روغ رول لوبولی شي:

- یو داچې په ژب سیاست کې یې مناسب حق په برخه شي
- دوهم داچې ژب سیاست پلی شي
- دریم داچې دهغې لپاره ټولنیزه اړتیا خلقه شي
- څلورم داچې ملي تړون اوغبرګون ته لاراواره شي. یانې په ټولوټولنیزوقلمرونوکې(اجراییه، قضاییه، قانونیه، معارف، تجارت....اومطبوعاتوکې) په دې بسنه ونشي چې«یا زما ژبه یا ستا ژبه»، بلکې پرځای یې دتړون اوغبرګون دریځ پیاوړی شي: «دواړه زما ژبه اوستا ژبه»[451]

په ژب پلان کې درې ټکی کوټلی رول لوبوي:

---

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان يې جوړيږي، بايد رسمي مقام يې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه بايد له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې د تدريس ژبه وي ، او څوک چې يې برى ليک ونلري او ليکل، لوستل او ويناپرې نشي کولی، بايد لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي.
دلته بايد دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت ديو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه بايد (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مايې په ۱۹۹۷ کال کې اوبيا په کال ۲۰۰۰ کې وړانديز کړی و. د دغې جرګې يوه موخه بايد دا وي چې د پښتو لغتونو بريښنايي زبانک[453] راوباسي. په دغه اکله ډاکټر نبي مصداق هم دوی مياشتي وړاندې څه ناڅه ورته او ګټور وړانديز کړی دی(ايينه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۶، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سريزو چارو کميټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لانديني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زيب نياز، پوهاند محمد همايون هما، ډاکټر راج ولي شاه خټک، ډاکټر اکبر اکبر، ډاکټر ببرى ګل وزير، ډاکټر محمد اکبر وردګ، ډاکټره ثريا خادم، منلى عبد الباري جهاني، منلى پلوال، منلى شپون، منلى عبد الله بختانى خدمتګار، منلى ننګ يوسفزى، پوهندويه کبر امظهري، منلى سيدصابر شاه صابر، منلې بارکزۍ، منلى حدادفرهاد، منلى وطنپال دياني، منلى حبيب الله رفيع، پوهندوى اسماعيل يون، منلى زرين انځور، منلى محمد معصوم هوتک، ډاکټر نبى مصداق، ډاکټر عثمان روستا تره کي، پوهاند مجاور احمد زيار، پوهاند ګل جانان ظريف، پوهاند سرزمين کيمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټر عبد القيوم کوچى، ډاکټر عبد القيوم مومند، منلى محمد اصف صميم، ډاکټر بسم الله امير، منلى غلام محى الدين زرملوال، منلى غلام محمد زرملوال، منلى ننګيال، منلى محمد اصف وردک...(او نوری خويندی ورونه). د تماس مزي دې د ډاکټر نبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کې د شاهي دوری په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳ المريز= اکتوبر ۱۹۶۴م) راغلي وو چې د افغانستان د نورو ژبو له منځ نه «پښتو اودري رسمي ژبې» دي. (دريمه ماده). د همدغه اساسی قانون په پنځه د برشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې دهغې د پالنې، پرمختيا او زيات استعمال لپاره «اغيزمن» پروګرام راوباسي او عملي يې کړي. له دينه يو کال وروسته(تله ۱۳۴۴ يانى اکتوبر ۱۹۶۵) پارلمان ته دهغه مهال لومړی وزير ډاکټر محمد يوسف ورغی. د حامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټر يوسف نيوکه وکړه چې ولې يې د اساسي قانون د پنځه ديرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختيا او ترويج لپاره پروګرام نه وجوړ کړی. ډاکټر محمد يوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړ کړي او پارلمان ته به يې وليږي

---

452 - Pashto action council
453 - Pashto terminological databases
454 - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زییز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول(لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه.د امریکې مرکزي استخبارات(سي.آي.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زییز(۱۳۷۰ لمریز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې(۵۰٪)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده.خو یو کال وروسته ،د سي آي أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته دېرش سلنې(۳۸٪)او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې(۳۵٪)معرفي کړل.له دېنه دوه میاشتې وړاندې(اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوایفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلارپوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب ووایي؟ !ـ

زرخېړۍ ،کلیفورنیا ، امریکا

اپریل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰ وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و يې ګټم او په پښتويې خټم»: د ژبې سياسي اقتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبې تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یې راته په ټلیفون کی(۲۰۰۱م) د پښتنو د وضعې په اکله خپل احساس په پورتني سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلی جمله کی د پښتو ژبې سیاسی اقتصاد ځلیږي چې په دې لیکنه کی به پرې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدې ۲۱ کلونه وړاندې د ۱۹۴۷ زیږېږکال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دی ډول یې دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاولری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چې دوه الفونه یې افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد)تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لوید لی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر را وتوړه چې د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.
الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چې برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چې «د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چې که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]
د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ (۱۹۰۵تر ۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵تر ۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سرد ارمینټو سره وکتل. (۱ / اکتوبر / ۱۹۰۲). له دینه درې میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړ شو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو. د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸تر ۱۹۵۷م، ۱۲۸۷تر ۱۳۳۲المریز) ورته په خپل شعر کی «د مکرګوډی» وواېه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی)، ملنګ جان د بی درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳المریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.
په دی ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکرګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو د احق چې خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.
مخکی له برتانوی هند نه، په هند کی مغلی واکمنی چې په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګرد خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبی غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یې د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتار پرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو د ژبنی

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي کړی (لنګویج نیشنلیزم) احساس راوټوکیده چې په مغلی هند کی داردو ژبی د امتیاز سره په ټکر کی شو. د هند ژبنیو ملي ګرانو غوښتل چی په هند کی د مغلی اردو امتیاز پای ته ورسوی، او پرځای یې خپله هندي غښتلی کړي چی په «دیوانګری» پټې (الفبا) اوله سانسکریټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وی. په دی هندی – ژبنی خوځښت کی دا احساس هم غلی شوی وچی هند دی دهند یانو لپاره وی. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دیته لازیات وهڅول چی اردو ژبی ته دغتې هویتی چینی یانی «د مسلمانانو د ژبی» په سترګه وکسی (لنګویج اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره داردو ژبی ملی کولو «دینی اهمیت» (ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته دهند د ویش نوروپلویانو (ختیزو بنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیزبنګالیان په ټول پاکستان کی ډیرکیان وو (۵۲٪).[456]

داچی پاکستان د بنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره» ،الیسا ایریس په یو لمن لیک (فوټ نوټ) کی سپارښتنه کوی چی دفیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو:[457]

دغه سپارښتنه موږ ته په ګوته کوی چی د ژبې مسلې په دې کی یو غټ رول ولوباوه چی ختیزپاکستان (ختیزبنګال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ زییږ کال کی جلاشي. په

پاکستان کی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنی پوهاند طارق رحمن لیکی چی د بنګالی ژبی خوځښت (۱۹۴۸ تر ۱۹۵۲) په ختیز پاکستان کی د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله[458]

د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چی دډیرکوچنی اقلیت یانی اووه اعشاریه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملی اسلامی ژبی په څیر په پاتی ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چی له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حیدراباد کی میشت شوي دي).

الیسا ایریس لیکی چی د ژبنی پیژاند (هویت) په سرکړکیچونه «ځانله» د ژبی په موضوع نه راځرخی، بلکه د دغو کړکیچنو سره هغه مبارزې هم غبرګیږی چی قدرت په رسید لو راچاپیره وی. په اوسنی پاکستان کی د قوم له مخی جګ پوړه دولتی – اداری مقامونه په دی ډول اټکل شوی دی: پنجابیان (تقریبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

456 - “ According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue.” Alyssa Ayres, “ The politics of language policy in Pakistan”, in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

457 - Philip Oldenburg, “ < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971”, Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

458 - “ The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971.” Tariq Rahman, “language, power and ideology”, JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪)، مهاجر(۳۰ عشاریه۲۹٪)، سیندي(دوه نیم ٪)، بلوخ(صفر عشاریه۲۵٪)، بنګالی(نهه عشاریه ۳۵٪):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتې وروسته، محمدعلی جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتي اسامبلۍ شنډه کړه – ددې لپاره چې دپښتنو د زیاتي خودمختارۍ غوښتنې ته پاتک واچوي. دلته یوځل بیا وینو چې د ژبې هویتي رول اهمیت لري! په دې اړه الیسا ایریس داسې کاږي:[460]
د ۱۹۵۲ په جنوري کې چې په ختیزبنګال کې اردو رسمي ژبه اعلان شوه، سمدلاسه یې د پوهیدونکو (محصلینو) مخالفت او مظاهره راوپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبرورۍ په ۲۱ نیټه چې پوهیدونکود پولیسوله امر نه سروغړاوه، دپولیسوله خوا په ډزوکې څلورپوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کې «د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږي.[461]
ختیزبنګال چې په ۱۹۷۱ کې خپلواک بنګلادیش(دبنګالینو هیواد) شو، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام اباد کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي او رسمي ژبې په اړه داسې نظر لري: دپاکستان په بین المللی الوتنوکی اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږي. په سړکونوکی دتجارتځایونولوحې په انګریزی او اردوژبولیکل کیږي. دی وایي چې اردو دپاکستان ملی ژبه ده، او انګریزي یې رسمي.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په ۲۵۱ ماده کې هم په څرګندو الفاظوراغلي دي چې اردو یې «ملي ژبه» ده او انګریزي یې «درسمي هدفونو» لپاره کارول کیږي (یانې: انګریزي رسمي ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوي سلنې(۹۷٪) وګړي مسلمانان دي چې په ۷۲ ژبوغږیږي. اردو په ښارونوکې دغتې راشې درشې ژبه ده، او انګریزي په پاکستان کې دسرو الې پټې (ایلیټ) درسمي او غیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمي راشه درشه (کمونیکشن) کې شخصي خبری اتری، تفریحي موضوعګانې، لوستل او سفرکول شمیرل کیږي. انګریزي ژبه دپخوا په کچه (دانګریزانو د پیرپه کچه)، نن ډیرزیات چلن لري:[463]

---

[459] - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

[460] - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

[461] - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

[462] -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

[463] - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتونخواکی «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د څېړنې لاندی نیولی دی:[464] مخکی له دی چی د دی لیکنی د مهمو ټکو سره لوستونکی اشنا کړم، د پاکستان د اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) د ۲۵۱ مادی دریم بند ته د هغوی پام راګرځوم: «بی له دی چی د ملی ژبی موقف ته زیان ورسیږی، ایالتي اسمبلي (جرګه) اجازه لری چی سربیره په ملی ژبه د قانون له لاری د یوی ایالتی ژبی د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره اقدامونه وټاکی»:[465]

داسی بریښی چی د ۱۹۷۳ اساسی قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وی چی په ۱۹۷۱ کی یی په ختیزبنګال کی د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله

مادپاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسی قانون د ۲۵۱ مادی دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنی لیکنی تلی ته واچاوه: سره له قانونی اجازی او وعدی، پښتو په پاکستان کی د قدرت په قلمرو (اداره، عسکری، قضایی، تجارت، تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کی د دی وس و نه مېند چی پاپې واخلي. د مغلوله برکته اردو چی ډېر کوچنی اقلیت(او وه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملی شوه او هم اسلامی.

د پښتو ژبی د خوځښت لار ښود د خدایی خدمتګار سازمان وچی غړو یی ځانونه د لیکنو، شعرونو، غونډو، ډرامونو، ښوونځیو او خپرونو له لاری د خپل قوم او ژبی خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸ م کی یی د «پښتون» په نوم مجله راوویستله. د غه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه» (۱۹۲۱ م) د ترجمان په څېر پیل شوه. د باچاخان (فخر افغان) د مشرځوی عبد الغني غني لومړی شعر به په پرله پسی ډول د پښتون مجلی په تندی خپرېده:

چی خازې شني مې په قبروي ولاړې که غلام مړ شوم راځئ توکئ پرې لاړې
چی پـه خپلو ینونـه یم لمبید لـی مـورې ماپسې په کوم مخ به بیا ژاړې

د ۱۹۴۲ په اپریل کی عبد الغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړ کړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب نیازلیکی چی د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمد شاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابیا کول وه.» په بنو کی د لویی جرګی پریکړه (۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کی کوټلي سیاسي مطالب خوندي شوی وو. د دغه حقوقی او تاریخی سند د اصل د کوپی (فکسیمیلي) لپاره ولولئ دا لمن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

464 - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

465 - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

466 - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به راوګرځم د پوهاند طارق رحمن څېړنې ته: دی لیکي چي په «پاکستان کی پښتو دولتي (رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدی صوبه کی هم ډیر کوچنی رول لوبوی.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب (مالتي لینګوالیزم) سترګی نه پټوي په د۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کی د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې».[467]

پاکستان کی د حاکمې طبقې («سالاریت») جګ پاټکي انګریزي استعمالوي، او د دی لپاره چي لړه پرمختللې صوبايي (ایالتي) حاکمه طبقه («پروونشل «سالاریت») په خپله ولکه کی وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي (ازاد سکولز) چي باچاخان جوړکړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبد الغني غني وایي[468] چي هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبد الغفور خان په (سیدو) کی په ۱۸۵۴ کی لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چي په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کی به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دی چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت (په اردو ژبه کې)...[469]

یوه څوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» په نوم خپریدله چي زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردو ژبه کی وه. چلونکی یې خدایي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و (د سلطان صابر ذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چي په ټولو کی اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چي د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. د لته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلی کیدلو لپاره ټینګار کیده، او دغه شان پښتنو او اداروته به یې سپارښتنه کوله چي پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کی وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کی (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چي خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. دغه شان د باچاخان غوښتنه داوه چي پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کی د «تدریس» وسیله وي[470]

دغه شان یوبل چا هم وړاندیز کړی وچي هرڅوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوی وه چي یوه «پښتو اکیډیمی» دی جوړه کړي او هرکال دی ورته څلوېښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیری پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوی وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چي شمال غربي سرحدی

---

[467] - " ….. the census of 1971

[468] - دغنی خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

[469] - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

[470] - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی.[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چی پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادرایشارداس او رای بهادرمهرچند خاننا ویناګانې، دصوبې دقانون سازی اسمبلی بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخانصاحب حکومت په دی بریالی شوچی دپښتنی سیمو په ښوونځیو کی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خو عملاً دغسی ونشول. یانی پښتو تدریس ژبه نشوه، بلکې پښتو به دیو مضمون په حیث ښودل کیدله.
پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده[474]
زما په اند ،انګریزانو غوښتل چی پښتو ژبه دې دپښتو دپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.
ښکیلاکګر حکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوا بې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتاپه چی د اصلي هیواد افغانستان سره یی دخپلوۍ او ورورولۍ مزي غوڅ کړي او دبې هویتۍ په سیند یی لاهو کړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبی دپرمختګ په واسطه دې دپښتنو هویت تأمین کړي.
پښتو خولاڅه کوئ چی انګریزانو فارسي ژبه هم په قضایی محکمو کی نشوه زغملی –ښایی په دې دلیل چی دافغانستان دربارخیلو پښتنو خپل دربار په فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګروانګریزانو پښتو ژبه یو اځې په غیر مهمو ، دطارق رحمن په وینا په «څنګونو ساحو کی» زغملی شوه چی «تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به دقانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتو کی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغو غړوته « دپښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل »
دسوات میاګل عبدالودود چی دیو سفزو مشرو ، په ۱۹۲۲ کی دانګریزانو لخوا دوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتو لپاره دپام وړ ژب سیاست غوره کړ:
۱ –پښتو یی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیستونه یی په پښتو چاپ کړل چی په دفترونو او محکمو کی به استعمالیدل.
۲ –ولس او مامورین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي، او په لنډ ډول دې خپل اصلي تکي معرفي کړي.
۳ –دسوات دوالی عبدالودود په هڅه یو څو کتابونه دبیلابیلو ژبو نه په پښتو وژباړل شول. خو د نورصوبه سرحد په شان، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردو او انګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی دمسلم لیګ ګوند مشرانو غوښتل چی په پښتونخوا کی دی ریفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, “ Zamung Jaba o Mung” (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب(«مای لایف انډ سټرګل»، نويږډيلی، ۱۹۶۹، مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.
نصرالله خان نصر د «ادبي ټولي» منشی و چې په زیږز ۱۹۴۳ کی جوړ شوی و. دی په دې کې لګیا و چې پښتو دې د ژوند په ټولو ساحو کی عملي شي. نصرالله خان نصر «د پښتو شهید» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)ـ له جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوا د صوبه سرحد د حکومت مشر سکرټری ته لیک، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی او نمبر ۱۲/ایس ۸ / ۴۹، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر –د پوهاند رحمن په حواله
په ۱۹۵۰ کی د صوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چې د عبدالقیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه، په محکموکی د انګریزی ژبې په ځای د اردو ژبې د استعمال وړاندیز وکړ. خو اردو ژبه په لومړیو (ټیټو) محکموکی کاریدله، او لوړې محکمې د پخوا په شان په انګریزی ژبه چلیدلې. د پوهنې وزیر میاجعفر شاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی د اسی دریځ ونیو: د پښتنې سیمو په ټولو لومړنیو او منځنیو ښوونځیوکی او په پوهنتون کی دې د پښتو مضمون درس ورکول کیږي.
خو واقعیت دا و چې پښتو ژبه د معتبرو ښوونځیو انګړ ته نشوه ورننوتلی:[475]
دغه شان په حکومتی ښوونځیو کی چې پښتو پکی په لومړی او دوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه او تر پنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و، پښتو پکی «سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو وېل). کله به د ښوونکو کمښت و او کله به زده کوونکي د پته نه تشویقیدل چې په خپله خوښه د پښتو مضمون په لوړو ټولګیو کی (شپږم ترلسم) تعقیب کړي.
لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چې پښتو د تدریس دوسیلې (میډیم اف اینسټرکشن) په څیر حتی په لومړیو ښوونځیو کی (۱–۴ټولګیو) هم د ۱۹۸۴کال پوری نه وه استعمال شوی. دا هغه وخت چې د شوروي فوځونو په ضد د افغانانو د جهاد چیغه توده وه او په میلیونونو افغانان پښتونخوا ته کډوال شوي وو. که د پښتو وضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو، دې پایلې ته به ورسیږو چې د پښتو مشکل د ژبې په سیاسي اقتصاد کی پروت دی: دا واقعیت چې کار په انګریزي او اردو ژبو کی میندل کیږي، کورنۍ ولې د خپلو ماشومانو او ځوانانو وخت په پښتو ضایع کړي. په بله وینا، په پښتو کی زده کړه او د پښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی او مولده او ګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی د پښتو ژبې د پرمختګ هڅو سینګاری (کاسمیټک) جنبه لرله، نه واقعی وظیفوی. د پوهاند طارق رحمن په وینا:[476]
ډاکټر طارق رحمن په خپله څیړنه (پښتو لنګویج اینډ ایډینټیټی –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږی:

---

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all.....Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."
[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضدو ، برتانویانو یې دبریالیتوب مخه ونیوله.»[477]

پاکستان هم چې دلوید یزدګټولپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، دپښتنو اود دوی د ژبې په ضد هغه لار خپله کړې ده چې انګریزان پرې روان وو.

زرغیږی (توزند اُکس) ،کلیفورنیا ، **۲۵**جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

[477] - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا یــله

له ډېر پخوا راهیسې انسانانو د غوره (کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې ربښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کې د یوې ټولنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قدرت مقامونه،ټولنیز اعتبار ، او د کلتوري هویت اسانتیاوې او امتیازونه راځي.

نن د نړۍ د وګړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکې برلاسې ده . په بله وینا ، د نړۍ خورا ډېر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کې یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي

افغانستان هم د نړۍ په هغو ګڼ شمیر هیوادونو کې راځي چې په قومي لحاظ نامتجانس دي(د افغانستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو /لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نړۍ د ګڼ شمیر نامتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او د خپلو لرې او نږدې ګاونډیا نو نه زده کړه وکړي.

ژبه له ډېره ډیره ده چې یواځې او یواځې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې رالنډه شي. ژبه یوه «معجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییږي، توپیر نه لري چې له کومې څنډې نه ورته وګورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونې وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ (کمپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت(ژبې) سیوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور دیره یې تود ه ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یواځې د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) لوبنی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنا ییزې ټکنالوجۍ په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازۍ وظیفه یې لا تر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره ، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څومره چې د ملت کیدا عناصر ګڼ او غښتلي وي، هغومره د ملي- سیاسي تړون بنسټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هویت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د یوه غیر قابل ملاحظه اقلیت (اووه عشاریه درې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې یې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپښې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانیه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو یې وکتې او په پښتو یې وختې». په غټ ګمان سره اروابناد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغیړنې وضعې ته ګوته نیولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سیاسي اقتصاد (پولیټیکل ایکانُمي آف لنګویج) ویل کیږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نړۍ شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بیل بیل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبیعي ډول (د ژبو په چاپېریال کې) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته باید په وړکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمینه برابره شي چې دوه غتې ملي/رسمي ژبې او لږ تر لږه یوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غتې ګټې لري: یوه ګټه یې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غتو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نړدې والي ته لار پرانیځي. دوهمه ګټه یې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږ تر لږه په یوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بیلا بیلو سیمو کې کار میندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفایت عملا په خپل ملي کفایت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ویلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنیو محلي مورنیو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غتو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډ ول لپاره کوم تدبیر نه لیدل کیږي.

په اوږده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د درې (۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غتې ملي/رسمي ژبې او یوه بهرنۍ ژبه (لکه انګریزي او/یا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوبنې (وسیله) شي، بویه دا چې د ژبې سیاسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لو مړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې لیکل، لوستل او ویل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظیفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره اوږه په اوږه روانیږي ، او په دې ډول د ژبې سیاسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــــونــــه

(الف) د هغو هیوادونو د نومونو لړۍ چې په اساسي قوانینو کی یې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Mexico Italy Dominica

Micronesia (Federated States of) Ivoray Coast East Timor

Moldova Jamaica Ecuador

Monaco Jordan Egypt

Mongolia Kazakstan El Salvador

Morocco Kenya Equatorial Guinea

Mozambique Kiribati Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia Estonia Korea(People's Democ Republic)

Nauru Kuwait Ethiopia

Nepal Kyrgeyzstan Fiji

New Zealand Laos Finland

Nicaragua Latvia France

Niger Lebanon Gabon

Nigeria Liberia Georgia

Norway Libya,Arab Jamahiriya Germany

Oman Liechtenstein Greece

Pakistan Lithuania Grenada

Palau Luxembourg Guatemala

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) Panama Guinia

Papua New Guinea Madagascar Guyana

Paraguay Malawi Haiti

Peru Malaysia Honduras

Philippines Maldives Hungary

Poland Mali India

Portugal Malta Inndonesia

Qatar Marshall Islands Iran

Romania

Tuvalu Russian Federation

Uganda Rwanda

Ukraine Saint Lucia

United Arab Emiraets Saint Kitts and Nevis

Uzbekistan Saint Vincnet and the Grenadines

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa

Saudi Arabia

Senegal

Seychelles

Singapoe

Slovakia

Slovenia

Solomon Islands

Somalia

South Africa

Spain

Sri Lanka

Sudan

Suriname

Sweden

Switzerland

Syrian Arab Republic

Tajikistan

Thailand

Togo

Tunesia

Turkey

Vanuatu

Venezuela

Viet Nam

Yemen

Yugoslavia

Zambia

Zimbabwe

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړۍ چې اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکې نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library